

Sociální komunikace jako metoda sociální pedagogiky ve školním prostředí

Irena Černá

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Irena ČERNÁ**
Osobní číslo: **H128006**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální komunikace jako metoda sociální pedagogiky ve školním prostředí**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metoda psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na sociální pedagogiku jako vědní disciplínu;
- na sociální a pedagogickou komunikaci;
- na výchovu jako součást socializace;
- na prevenci sociálně pedagogických jevů, které ovlivňují klima školy.

Součástí práce bude empirické šetření zaměřené na zjištění komunikace ve školním prostředí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čapek, R. Třídní klima a školní klima. Praha: Grada, 2010.

Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008.

Kraus, B., Poláčková, V. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001.

Křivohlavý, J. Jak si lépe porozumíme. Praha: Svoboda, 1988.

Laca, S., Pasternáková, L. Komunikácia vo svete edukácie. Brno: IMS, 2012.

Mareš, J., Křivohlavý, J. Komunikace ve škole. Brno: MU, 1995.

Nelešovská, A. Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada, 2005.

Radvan, E., Vavřík, M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Slavomír Laca, PhD.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, PhD.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

ČERNÁ IRENA

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 14. 2. 2016

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být těm nejméně pět pracovních dní před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce požadovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnožení.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li někdo za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zájemcem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosažených v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělků dosažených školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Sociální komunikace jako metoda sociální pedagogiky ve školním prostředí“ pojednává o vzniku sociální pedagogiky jako vědní disciplíny a metodách, které tuto vědu dále rozvíjí. Popisuje faktory výchovného procesu v rodině i ve školním prostředí. Zaměřuje se na osobnost pedagoga, osobnost žáka a jejich vzájemnou interakci. Velkou měrou se na vztahu všech subjektů ve škole podílí školní prostředí. V závěru teoretické části je objasňována problematika komunikace a komunikačních bariér. V praktické části se zabývám otázkami, zda žáci 2. stupně základní školy by si přáli mít na své škole sociálního pedagoga a zda komunikace mezi žáky a učiteli je empatická.

Klíčová slova: sociální pedagogika, škola, rodina, osobnost žáka a učitele, interakce mezi učitelem a žákem, pedagogická komunikace, verbální komunikace, neverbální komunikace, konflikty v komunikaci a sociální pedagog

ABSTRACT

Bachelor thesis "Social communication as a method of social pedagogy in the school environment," discusses the emergence of social pedagogy as a science and methods which develops this science further on. It describes the factors of the educational process in family and school environment too. It focuses on the personality of the teacher, the pupil's personality and their mutual interaction. To a great degree, on the relationship of all entities at school, there participates school environment. At the end of the theoretical part there are clarified issues of communication and communication barriers. In the practical part I deal with the questions whether the pupils of the second grade of primary school would like to have your school a social pedagogue in their school and whether communication between pupils and teachers is empathetic.

Keywords: social pedagogy, school, family, personality of the pupil and the teacher, interaction between the teacher and the pupil, pedagogical communication, verbal communication, nonverbal communication, conflicts in communication and a social pedagogue

Tímto moc děkuji doc. PaedDr. Slavomíru Lacovi, PhD. za jeho vstřícný a věcný přístup, metodickou radu a cenné připomínky při vypracování mé bakalářské práce.

Dále děkuji mé rodině, která mi poskytla zázemí a podporu při mém studiu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Sociální pedagogika	10
1.1 Historie sociální pedagogiky	10
1.2 Metody v sociální pedagogice	13
1.3 Sociální pedagogika a výchova.....	16
1.4 Dílčí závěr.....	20
2. Školní prostředí	21
2.1 Osobnost pedagoga	21
2.2 Osobnost žáka	25
2.3 Interakce mezi učitelem a žákem.....	28
2.4 Dílčí závěr.....	31
3. Sociálně – pedagogická komunikace	32
3.1 Verbální komunikace	32
3.2 Neverbální komunikace	36
3.3 Konflikty v komunikaci	39
3.4 Dílčí závěr	42
II. PRAKTICKÁ ČÁST	43
4. Výzkum	44
4.1 Cíle výzkumu	44
4.2 Hypotézy výzkumu	44
4.3 Výzkumné vzorky	44
4.4 Metody výzkumu a zpracování dat	45
4.5 Diskuze a doporučení v praxi.....	53
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
SEZNAM GRAFŮ	61
SEZNAM PŘÍLOH	62

ÚVOD

Téma bakalářské práce se zabývá problémem sociální komunikace jako metody sociální pedagogiky ve školním prostředí. Sociální komunikace nás ovlivňuje v průběhu celého života.

Komunikační problémy ve školním prostředí nejsou výjimkou a mají dopad jak na žáky, tak i učitele a rodiče. Učitelé i žáci tráví ve škole převážnou část dne, a proto je nutné navázat se žákem co nejpříjemnějším vztahem a pochopit ho. Komunikace má velký podíl na celkové atmosféře, a tím i na klimatu třídy a celé školy.

Další důležitou oblastí, kterou se zabývám ve své bakalářské práci je výchova. Hlavním úkolem školy je vychovávat a vzdělávat naši budoucí generaci a věnovat jí maximální péči. Ta je jednou z nejvýznamnějších a nejsložitějších, jak v rodinném, tak i ve školním prostředí. Výchova utváří dovednosti a schopnost člověka, formuje jeho osobnost a snaží se podporovat kladné vlastnosti.

Moje práce je rozdělena na dvě části teoretickou a praktickou. Teoretická práce má tři kapitoly. První kapitola pojednává o vzniku sociální pedagogiky, jejich představitelích a metodách, které tuto vědu rozvíjí. Popisuje, jak probíhá výchova v rodinném a školním prostředí. Druhá kapitola se zaměřuje na spolutváře třídního klimatu, kterými jsou především pedagog a žák. Interakce mezi nimi je individuální, a tím složitá. Je však nesmírně potřebná, aby fungovala, protože tím i pozitivně funguje výchova. Tématem třetí kapitoly je sociální komunikace ve školním prostředí. Zabývám se zde základním rozdělením komunikace na verbální a neverbální komunikaci a její důležitostí v mezilidských vztazích. V kapitole se také věnuji problémům v komunikaci, které jsou součástí každodenního života.

V praktické části zjišťuji, jak funguje školní komunikace z pohledu žáka. Je použit kvantitativní výzkum, metodou je výběrové šetření a technikou dotazník, prostřednictvím kterého jsou osloveni žáci 2. stupně Základní školy v Brně. Dotazník je tvořený uzavřenými otázkami. V praktické části jsou výsledky mého výzkumu zaznamenány do schématu grafů a tabulek.

Bakalářská práce je ukončena závěrem, ve kterém shrnuji poznatky a výsledky mého výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA

Sociální pedagogika patří k poměrně mladým a moderním pedagogickým disciplínám. Tato disciplína vznikla jako reakce na probíhající společenské, hospodářské a politické změny nejen v České republice, ale v celé Evropě. Mezi společenské změny patřily zejména změny ve funkci a složení rodiny, ve společnosti, ve školním prostředí, v trávení volného času ve vlivu masmédií, v pomoci druhým lidem. Díky svému širokému úhlu pohledu se dá vymezit od vlivu sociálního prostředí na výchovu a vzdělání až pro pomoc druhým lidem. V prvním případě jde o socializaci jedince nebo celé skupiny.

Socializace je celoživotní proces, v kterém si jedinec osvojuje formy chování a jednání, jazyk, hodnoty, kulturu, a tím se začleňuje do společnosti. Tento proces vzniká na základě sociálního učení, sociální komunikace a interakce.¹

V druhém případě je sociální pedagogika blízká sociální péči, kdy se zabývá zejména prevencí před sociálně patologickými jevy a jejich následnou resociací.

V následující kapitole se budu věnovat vzniku sociální pedagogiky. V druhé kapitole se budu zabývat metodami sociální pedagogiky, které jsou důležité pro rozvoj této vědy. V poslední kapitole budu charakterizovat rodinnou a školní výchovu.

1.1 Historie sociální pedagogiky

„Člověk se může stát člověkem pouze vychováním.“

(Immanuel Kant)

Období Antiky (5. st. p. n. l.)

Toto období zdůrazňovalo, že výchova musí probíhat v souladu se zájmy společnosti.

---

¹PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 90 s.

Platón zdůrazňoval, že výchova je důležitým předpokladem pro mravní vývoj člověka. V díle *Ústava* píše o tom, že výchova je důležitá pro uplatnění ve společnosti a má probíhat pod její nadvládou. V díle *Zákony* zdůrazňuje, že s výchovou se má začít co nejdříve. Do šesti let si má dítě hrát a od šesti jsou dívky i hoši zralí, aby se učili. Vyučování má být směřováno k mravnosti a kázni. Cílem výchovy je vést jedince ke ctnostem a k respektu ke státu a společnosti. Za špatný cíl výchovy považuje cestu, která vede k dosažení majetku a moci. *Aristoteles* patří mezi další antické filosofy podtrhující význam výchovy. V díle *Politika* uvádí, že cílem výchovy je vychovat člověka v samostatného a odpovědného jedince. Výchova je podřízena státu, a tím i ústavě a zákonům.²

Období středověku (3. – 14. st.)

Myslitelé v tomto období zdůrazňovali zejména náboženskou víru, která se odrážela ve výchově jedince. *Aurelius Augustinus* (sv. *Augustin*), který právě ve spise *O státě božím* zdůrazňuje náboženství a víru, která má hlavní dopad na výchovu.

Sv. Tomáš Akvinský píše o chudých lidech. Chudoba je důležitá pro společenský pořádek.

Humanismus a renesance (14. – 17. st.)

V tomto období se názory na výchovu vrací zpět k antice. Dochází k odklonu od boha zpět ke člověku. Hlavní výchovný cíl je kladen na svobodu, přirozenost a individualitu člověka. Rozvoj měst a obchodu způsobil rozdělení společnosti na bohaté a chudé, které mělo za následek vytváření utopických teorií o spravedlivé společnosti.³

Mezi přední představitele utopického socialismu patří: *T. More*, který v díle *Utopie*, píše o sociální etice a nerovnostech ve společnosti. Dalším představitelem je *T. Campanella*, který v díle *Sluneční stát* staví na první místo vzdělání a v čele ideální společnosti vidí církve.⁴

Období novověku a osvícenství (17. – 19. st.)

---

²PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 12-13 s.

³HRONCOVÁ, Jolana; EMMEROVÁ, Ingrid a kol. *Sociální pedagogika - vývoj a současný stav*. Vyd. Pedagogická fakulta UMB v Banské Bystrici 2009. 29-27s.

⁴PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 20 s.

V tomto období je důležité zmínit *Jana Amose Komenského*, který ve svých dílech *Velká didaktika* a *Obecná porada o nápravě věcí lidských* zdůrazňuje význam výchovy a vzdělávání. Obě tyto složky jsou důležité pro socializaci jedince, a tím i pro rozvoj společnosti. Jeho sociální cítění se odráží v myšlence, že vzdělání je potřebné pro všechny bez rozdílu pohlaví a společenském postavení. Jeho myšlenky o výchově a vzdělání jsou také hlubokým podnětem pro sociální pedagogiku. Další jeho významnou myšlenkou je, že musíme současně napravovat sebe a vše co spolu vzájemně souvisí, aby nenastal chaos. Z jeho sociálně-pedagogického odkazu čerpají především čeští i slovenští představitelé sociální pedagogiky. Dalším představitelem tohoto období je *R. Owen*, který poukazoval na tři kořeny zla. I. soukromé vlastnictví, které budí nerovnost mezi lidmi. II. náboženství, jež ničí vztahy mezi ženou a mužem. III. tehdejší forma rodiny, která je založena na pokrytectví a násilí. K jeho nejznámější myšlence patří, že každý člověk je produktem společnosti. Zřídil i první Ústav pro výchovu charakteru.⁵ *J. H. Pestalozzi* byl švýcarský pedagog a filantropista, který propagoval pomoc bližnímu. Založil ústav pro chudé děti a sirotčinec. Považuje se za zakladatele sociální péče a sociální pedagogiky. Svou teoretickou činnost popisuje ve svém díle *Linhart a Gertruda*. Jiní považují za zakladatele sociální pedagogiky německého filosofa a pedagoga *P. Natorpa*, který navazuje na Pestalozziho a Platona.⁶ *H. Radlinská* je zakladatelkou polské sociální pedagogiky. Sociální pedagogiku se snažila prosadit jako respektovanou vědní disciplínu. Poukazovala na to, že proces a výsledek výchovy je odrazem vlivu prostředí. Dalšími osobnostmi byli žáci Radlinské, *R. Wroczyński* a *A. Kamiński*. Všichni tři byli představitelé teoretické sociální pedagogiky.⁷

Základy moderní sociální pedagogiky u nás a na Slovensku položil *G. A. Lindner*. V díle *Pedagogika* poprvé použil termín sociální pedagogika. Zabývá se výchovou a jejími cíli. Nápravu sociálních problémů viděl ve vzdělání a mravní výchově. Tvrdil, že okolní prostředí může na jedince působit negativně, ale i pozitivně. V období mezi světovými válkami se sociální pedagogikou zabývali např. *O. Chlup*, který na sociální pedagogiku nahlíží jako na normativní vědu. *J. Hendri* tvrdil, že sociální pedagogika se střídá

---

⁵HRONCOVÁ, Jolana; EMMEROVÁ, Ingrid a kol. *Sociální pedagogika – vývoj a současný stav*. Vyd. Pedagogická fakulta UMB v Banské Bystrici 2009. 28-30 s.

⁶KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 11 s.

⁷PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 50-51 s.

s pedagogikou. *O. Kádner* naopak zastával názor, že existuje jen jedna pedagogika, která v sobě nese prvky individuality a zároveň sociální prvky. *A. I. Bláha* se zabýval vlivem prostředí na vývoj jedince. Ke zlomu došlo po roce 1989, kdy sociální pedagogika dostala význam metodologický a pedagogický. Stal se z ní studijní obor a vyučovací předmět. K předním českým osobnostem patří *B. Kraus*, a jeho dílo *Základy sociální pedagogiky*, které používám v mé bakalářské práci nebo *P. Klíma. M. Přadka v díle Výchova a prostředí* se zaměřuje na vztahy mezi prostředím a výchovou v některých zemích Evropy. Dalšími současnými představiteli jsou *M. Hradečná, J. Semrád, S. Klapilová, J. Haškovec* a jiní. Ze slovenských představitelů je nutné zmínit *O. Baláže, Z. Bakošovou, J. Hroncovou, P. Ondrejoviče* nebo *J. Čečetku*. Dnes se sociální pedagogika čím dál více rozvíjí a sjednocuje se její terminologie. Důležité je, aby plnila své poslání vůči všem ve společnosti.⁸

1.2 Metody v sociální pedagogice

Výzkum je důležitou součástí pro rozvoj jakékoliv vědní disciplíny, a proto sociální pedagogika není výjimkou. Ve výzkumu je důležitou součástí *reliabilita*-spolehlivost a *validita*, tedy platnost a vhodnost výzkumné metody. Při výzkumu je důležité brát ohled na tři aspekty. První aspekt je *filozoficko-metodologický*, který se zabývá tím, jak se filosofické přístupy promítají v metodologii. Druhý aspekt je *teoretický*, který zjištěné výsledky zevšeobecňuje. Nakonec třetí aspekt z *experimentálního-empirického* hlediska, který spočívá v získávání informací a musí být zpracován kvantitativní metodou, jejímž cílem je co nejpřesněji zachytit pedagogické jevy a vytvořit z nich závěry.⁹

Metoda (z řečtiny *metodos*) znamená postup nebo návod, jak dosáhnout vytčeného cíle. Podstatou sociálního výzkum je člověk, a proto se používá humanistický přístup, jehož podstatou je porozumění emocím, vztahům a v nich probíhajícím procesům. Důležitý ve výzkumu je výklad (interpretace) jevu, který sledujeme. Při interpretaci sledovaného

---

⁸LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: IMS, 2011, 13-19 s.

⁹BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. 3.vyd. Univerzita Komenského Bratislava FU, 2008, 64-65 s.

jevu můžeme použít různé přístupy, například genetický, kauzální (příčinný), statistický, funkcionální nebo teologický. Sociální pedagogika nejčastěji zkoumá vnitřní i vnější procesy ve společnosti. Zaměřuje se výchovu a vzdělání. Do její oblasti patří i sociální péče. Do metod výchovy patří metoda *požadavku*, *přesvědčení*, *procvičování*, *povzbuzování* a metoda *kladného příkladu*. Metody se z jiného úhlu pohledu rozdělují:

- *slovní* (přesvědčování a vysvětlování)
- *hodnotící* (odměna nebo trest),
- *názorné* (vzdor, urážky, příklad)
- *činnostně praktické* (návčik, trénink)¹⁰

Humanistický přístup je založen především na *etickém přístupu*, protože probíhá mezi lidmi. Dalšími důležitými prvky jsou: *forma sdělování*, (které by mělo být vedeno obecněji) a *citlivost* (je nepostradatelnou součástí každého, kdo provádí výzkum ve společenských vědách). Je nutné zvážit jejich zveřejnění, aby nedošlo k *zneužití výsledků*. Sociální výzkum přispívá k odhalení sociálních problémů, které mají znaky nesouladu s normami společnosti.¹¹

Výzkum v této oblasti má i svá specifika:

- *Výběrová chyba* - jde především o nahodilý výběr.
- *Objektivnost výsledků* - při sociálněpedagogickém výzkumu je pravděpodobné, že pozorovatel bude subjektivně ovlivněn anebo dokonce jeho výklad výsledků bude zkreslený.
- *Odborný jazyk* (odborná terminologie) má i sociální pedagogika, ale při výzkumu se využívá přirozený jazyk (běžná slovní zásoba), aby byl srozumitelný pro širokou veřejnost.
- *Preferuje výzkumné metody a techniky*, patří mezi ně explorativní metody (dotazník, anketa), dále rozhovor, obsahová analýza, posuzovací škály, pozorování, kazuistika nebo etnografické přístupy.¹²

---

¹⁰LACA, Slavomír; LACA, Peter. *Úvod do sociálnej pedagogiky*. 1. vyd. Tlačiareň svidnická, s.r.o., 2013, 50-52 s.

¹¹KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 31-32 s.

¹²KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 32-34 s.

Kvantitativní metoda

Zaměřuje se na množství zkoumaných jevů, vychází z jedné reality. Požadují se hypotézy, výzkumné vzorky a metody. Výsledek se uvádí v procentech.

K těmto metodám patří:

Pozorování

Pozorovatel sleduje určitou skupinu lidí, jejich činnost analyzuje a nakonec výsledky vyhodnotí. Své postřehy zapisuje do předem přichystaného pozorovacího archu, který je rozdělen na kategorie, které pozoruje. Jako příklad lze uvést přístup učitele k žákům.

Technika stupňování

Podle stupně závažnosti určitého jevu například rušení žáka se do stupnice od 1 do 5 vyznačí stupeň rušení. Například 1 znamená, že žák neruší, 3 ruší občas a 5 žák ruší neustále.

Experiment

Je metoda, kterou se u dvou a více skupin zjišťuje, jak fungují v různých podmínkách. Výsledky se zpracovávají matematicko-statistickými metodami.

Dotazník

Je metoda, která se používá při velkém počtu respondentů. Otázky v dotazníku musí být položeny jasně, jednoduše, je nutné ptát se konkrétně na jeden jev. Otázky mohou být otevřené, polootevřené nebo zavřené. Dotazník se skládá ze dvou částí. První část obsahuje návod na vyplnění a cíl výzkumu, druhá část obsahuje otázky, na které se ptáme.¹³

Rozhovor

Podmínkou je předběžná příprava, znalost zkoumané oblasti, použití vhodného jazyka včetně zdvořilostního chování, schopnost naslouchat a vzbudit důvěru

---

¹³ BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika*. 1.vyd. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, 23-24 s.

u respondenta. Chyby se často dělají ve zvolení místa a času pro rozhovor nebo v nevhodné situaci. Rozhovor může být nestandardizovaný (volný), standardizovaný a skrytý.

Sociometrické metody (zakladatel J. L. Moreno)

Tato metoda se používá v malých skupinách, např. školní třída, a zjišťují se vztahy ve skupině. Za socializační faktory se považují vztah k sobě samému, k ostatním lidem, míra potřeb v sociálních kontaktech, k toleranci vůči ostatním, k agresivitě a schopnost osvojení si a dodržování společenských norem. Konečným výsledkem je sociogram, sociometrický index, kvalitativní chování.¹⁴

1.3 Sociální pedagogika a výchova

„Děti prohlédnou rodiče lépe než rodiče je.“

(Jean Paul)

Rodina je nejstarší společenskou institucí, která vznikla jednak ze sexuálního pudu, a také z potřeby chránit, vychovávat a vzdělávat potomky. V rodině je hluboko zabudována také potřeba vzájemné pomoci a lidské opory. Rodina má výsadní postavení ve třech fázích:

- Ovlivňuje vývoj dítěte v těch nejcitlivějších fázích.
- Přirozeně uspokojuje psychické potřeby dítěte.
- Dítě získává model mezilidských vztahů, které si nese po celý život.¹⁵

Rodina zajišťuje pro jedince emocionální klima, dále formuje interpersonální vztahy, postoje, hodnoty, životní styl a základy etiky. Nejběžnější je model nukleární rodiny (oba rodiče a děti), ale objevují se typy rodin neúplných, nevlastních a náhradních.

---

¹⁴BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. 3.vyd. Univerzita Komenského Bratislava FU, 2008, 67-69 s.

¹⁵MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 15-16 s.

Společně se školou plní významnou výchovnou funkci, která je chápána komplementárně.¹⁶

Nejčastější znaky rodiny:

- Jde o společensky schválenou formu partnerského vztahu.
- Členy rodiny pojí pevné příbuzenské svazky-manželství, rodičovství, osvojení.
- Rodina žije v jedné domácnosti.
- Členové rodiny spolupracují na plnění rodinných úloh, povinností a pomáhají si.

Mezi základní funkce rodiny patří:

- *Biologicko-sexuální funkce*: zajišťuje zachování lidského rodu, bio psychologické potřeby muže i ženy, základy rodičovství.
- *Ekonomická funkce*: zajišťuje materiální zabezpečení rodiny, tzn. materiální úroveň rodiny, její životní standart, způsob života, společenská angažovanost.
- *Emocionální a ochranná funkce*: plní úlohy spojené s uspokojováním základních potřeb, mezi které patří porozumění, ochrana, sociální opora, zázemí a jistota.
- *Výchovná funkce*: poskytuje péči o dítě a jeho výchovu. Předepisuje vyživovací povinnost, plnění školní docházky, rovnocennou míru zodpovědnosti obou rodičů. Výchovnou funkci především ovlivňuje složení rodiny, její úplnost, počet dětí, věk a vzdělání rodičů, trávení společného volného času, jednotná výchova a kvalitní vztahy mezi dětmi a rodiči.¹⁷

Jedna z chyb, kterých se rodiče dopouští, je nedostatek ohledu na individualitu dítěte. Je důležité cílevědomě vést a rozvíjet jeho kladné předpoklady a naopak ty negativní upravit.

---

¹⁶PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, 248 s.

¹⁷LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: IMS, 2011, 78-80 s.

Výchova dětí bude dobře fungovat, pokud budou dodržována stejná pravidla slušnosti jako u dospělých. Mezi základní pravidla slušného chování patří slušné požádání nebo pozdravení. Jiná pravidla říkají:

- *Nevytahovat se nad dítě, i tak vidí v rodičích vzor.*
- *Nezesměšňovat dítě, hrubé vtipy mají hluboký dopad na jeho psychiku a sebevědomí.*
- *Neotravovat děti při hře. Nepřerušovat a nekazit jim hru, která je pro ně stejně důležitá jako pro dospělého práce.*
- *Děti nepoučujeme, protože v nich vzbudíme pocit méněcennosti. Dítě se stejně nejvíc naučí svým vlastním objevem.*
- *Nevyzvídáme od dětí, protože tím zneužíváme jejich naivitu.¹⁸*

Sociální a psychická funkce rodiny však může být narušena situacemi, jako je např. rozvod rodičů, časté neshody mezi partnery, závislosti rodičů (drogy, alkohol, hráčství). K nejzávažnějším případům, které mají negativní dopad na psychický a fyzický vývoj dětí a mládeže, dochází při zanedbávání, týrání a zneužívání dítěte.

Současnou rodinu poznamenala celá řada skutečností:

- Velký počet funkcí v rodině převzaly jiné sociální instituce.
- Zakládání rodiny není podmíněno manželstvím.
- Snižuje se stabilita rodiny - vysoká rozvodovost.
- Mění se struktura rodiny - rodí se méně dětí a vzrůstá počet domácností, kde žije jen jeden člověk.
- Rozvoj je patrný v plánovaném rodičovství – ubývá nechtěných dětí a je liberální přístup k interrupci.
- Prodlužuje se délka života, a tím rodiče žijí delší dobu s dětmi.
- Proměny v organizaci rodinného cyklu, kdy se rodiči stávají lidé ve vyšším věku, a tudíž prarodiči jsou stále starší osoby, kteří jsou většinou z finančních důvodů pracující.

---

¹⁸MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, 149-151,189-191 s., front.

- Rodiče stále více času tráví v pracovním procesu, a tím se snižuje kvalita vztahů v rodině a vzniká riziko závadného trávení času (televize, internet, party).
- Množí se dvoukariérové manželství.¹⁹

Pro správný vývoj dítěte je důležitá hra, která dítě motivuje, rozvíjí a zároveň obohacuje.

Škola je rozhodně jednou z nejdůležitějších zkušeností v životě nás všech. Špatné i dobré vzpomínky na toto období nás mohou provázet po celý život. Proto je důležité dítě co nejlépe připravit na vstup do školy. Dobrý start do školy provází tři základní části:

- *Motorická dovednost* (hrubá motorika a jemná motorika).
- *Jazyková dovednost* (popis těla, osobní informace, barvy, čísla).
- *Společenské chování* (oblékání, hygiena, stolování, úcta k druhým).²⁰

Škola patří k sociální instituci, která prioritně zajišťuje systematickou a řízenou edukaci. Přispívá k rozvoji jedince, k ochraně mládeže proti negativním vlivům a k formování kladného vztahu k hodnotám a normám společnosti. Škola připravuje mládež pro budoucí profesi, a zároveň pro veřejnou činnost. Z důvodu každodenního trávení času ve škole je nutné vytvářet příjemné klima, které ovlivňuje výchovu vzdělání.²¹

Škola má kromě základní funkce vzdělávací i další funkce, které bychom neměli opomenout, a to funkci *pečovatelskou*, která zabezpečuje podmínky z hlediska zdraví, bezpečnosti a psychické pohody. Do oblasti *zdraví* patří zejména hygiena a potřebné množství hygienických potřeb. Dále zajištění kvalitního a vyváženého *stravování*. K fyzickým a psychickým podmínkám patří zejména zabezpečení *vyváženého režimu dne* a *přiměřená zátěž organismu*. Do funkce škol patří i zajištění *trávení volného času* mimo vyučování. Poslední funkci, kterou je potřeba zmínit je funkce *poradenská*. Zaměřuje se na

---

¹⁹KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 82-84 s.

²⁰ANDERSON, Jean; FISCHGRUND, Susan a LOBASCHER, Mary. *Dobrý start do školy: jak můžete připravit vašemu dítěti dobrý vstup do školy*. 1. vyd. Praha: Portál, 1993, 7-8 s.

²¹PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009, 390 s.

děti s různým handicapem jako například děti s jinou národností, děti z narušeného rodinného prostředí nebo s výchovnými a prospěchovými problémy.²²

Další důležitou činností školy je sociálně výchovná činnost, která zajišťuje pomoc učitelů při orientaci žáků v každodenním životě. Má žáky naučit zvládat zátěžové životní situace, kterým se říká *sociální opora*. Tu lze rozlišit na typy: *nabízená*, *vyhledávaná* nebo *poskytovaná*. Další oblast, kde probíhá sociálně výchovná činnost je *školní samospráva*, která přispívá k demokratickému jednání a rozhodování žáků jednotlivých tříd a školy. Významnou roli zaujímá také *třídní učitel*.²³

Výchovný proces žáků ovlivňují i další činitelé (především centra volného času, kulturní činnost, sdělovací prostředky). Nezapomínejme, že i když média formují naši osobnost, nesmíme podceňovat její negativní vliv, který dokazuje nárůst kriminality, agresivity a násilí.²⁴

1.4 Dílčí závěr

Hlavním úkolem výše uvedené kapitoly bylo seznámení s historií, metodami a aspekty sociální pedagogiky. Ačkoliv první zmínky v sociální pedagogice nalezneme už v období antiky, k největšímu rozmachu došlo až po roce 1989, kdy dochází k rozvoji metod sociální pedagogiky. V poslední kapitole je zdůrazněna důležitost rodinné a školní výchovy v životě dítěte. Správná rodinná výchova probíhá v harmonickém soužití a s pravidly, které jsou přizpůsobeny individualitě dítěte. Kvalitní školní výchova může probíhat jen v příjemném školním klimatu, které pozitivně ovlivňuje výchovu a vzdělání žáků.

---

²²KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 107-108 s.

²³KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 112-114 s.

²⁴KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 131-138 s.

2. ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ

Škola je instituce, jejíž prioritní funkcí je poskytnout dětem a mládeži výchovu a vzdělání, vztah k hodnotám a ideálům, zabezpečit zdravě sebevědomé mezilidské vztahy. Hlavním cílem je tedy připravit jedince, který bez problému zvládne každodenní starosti všedního života, a zároveň si dokáže splnit své přání. Aby škola mohla tyto funkce plnit, je nutné, aby děti, které ve škole tráví spoustu času, vyrůstaly a rozvíjely se ve zdravém školním prostředí. Školní klima bude správně fungovat jen tehdy, pokud vztahy na škole budou jednotné a přátelské. Jedná se především o vztahy mezi učitelem a žákem, mezi učiteli navzájem, dále mezi učiteli a ředitelem a v neposlední řadě činnost kvalitního školního prostředí dotváří rodiče. V první kapitole se budu věnovat osobnosti učitele, jeho charakterovým vlastnostem a dovednostem. V druhé kapitole se budu věnovat osobnosti žáka a chybám, které se vyskytují při posuzování žákových schopností a vlastností. Poslední kapitola bude věnována vzájemnému působení vztahů mezi učitelem a žákem.

2.1 Osobnost pedagoga

„Naši učitelé nesmějí být podobni sloupům u cest, jež pouze ukazují, kam jít, ale samy nejdou.“

(Jan Amos Komenský)

Pojem osobnost podle (Vízdal 2009, s. 146) lze definovat takto: *„Osobnost je organizovaný celek duševního života, v němž je integrována biologická, sociální a psychologická stránka jeho existence v dynamickou strukturu individuálních vlastností, která je vlastní pouze jednomu člověku, a kterou se odlišuje od ostatních lidí“.*²⁵

---

²⁵ VÍZDAL, František. *Základy psychologie*. Brno: IMS, 2009, 146 s.

Strukturou osobnosti se rozumí uspořádaný celek vlastností a vzájemných vztahů mezi nimi. Osobnost člověka je tvořena motivací, schopnostmi, temperamentem a charakterem.

- *Motivace*: je souhrn všech skutečností, které podmiňují jedince k tomu, aby něco konal nebo nekonal. Mezi motivace patří: *pudy a potřeby, zájmy, cíle, postoje a hodnoty*.
- *Schopnosti*: jsou vlastnosti jedince, které jsou předpokladem pro úspěšné vykonání určité činnosti. Mohou být všeobecné a speciální. Se schopností se často uvádí pojem *vlohy, nadání a talent*. Inteligence je rozumová schopnost, která se značí IQ.
- *Temperament*: jsou vlastnosti, které poznáváme při prožívání a projevech člověka. I. P. Pavlov zavedl tyto typy temperamentu:
Sangvinik - lehce navazuje kontakty s jinými lidmi, je veselý, plný elánu a aktivity. *Flegmatik* - je houževnatý, klidný, málomluvný.
Cholerik - lehce se rozčílí, ve vztazích k druhým lidem je prudký a přímočarý. V činnostech dokáže podat maximum.
Melancholik - je citlivý, v nových situacích nebo při seznamování s jinými lidmi je rozpačitý, má rád samotu.
- *Charakter*: kontroluje a reguluje jedincovo chování, je výsledkem výchovy. Charakterové vlastnosti se dělí na vlastnosti k ostatním lidem, k práci, k věcem, k sobě samému a morální vlastnosti.²⁶

Pedagog nebo učitel je obecně osoba, která učí ostatní jedince, proto je hlavním činitelem výchovně-vzdělávacího procesu. Profesně je zařazen jako pedagogický pracovník. Sociální status učitele je závislý na postavení společnosti k hodnotám výchovy a vzdělání. Učitel spoluvytváří edukační prostředí, koordinuje činnost žáků a hodnotí jeho výsledky. Má významnou roli nejen v interakci se žáky, ale i v pedagogickém sboru, s rodiči nebo s veřejností. Věda zabývající se pedagogickou profesí se nazývá pedeutologie.²⁷

---

²⁶LACA, Slavomír; PASTERNAKOVÁ, Lenka. *Komunikácia vo svete edukácie*. Brno: IMS, 2012, 50-54 s.

²⁷PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, 326 s.

Objektivními podmínkami pro výkon profese pedagoga jsou:

- *Ekonomické, politické a kulturní prostředí společnosti se odráží ve většině profesí, ale v pedagogické profesi obzvlášť, protože společnost vytváří vlivy na vzdělání a výchovu, které jsou hlavním úkolem pedagogů.*
- *Společenská komunita, v které pedagog působí. Škola bez podpory veřejnosti a obecních úřadů by stěží existovala.*
- *Pracovní podmínky ve škole. Patří sem především vybavení tříd a kabinetů, ale také interpersonální vztahy na všech úrovních. Nutná je i efektivní organizace práce.*
- *Rodinné zázemí, které se promítá ve výuce, kterou pedagog vede.*

Pracovní proces učitele je především spojený prací s žáky, přípravou na vyučování, administrativou (porady) a zvyšováním kvalifikace. Učitel plní v rámci sociálního a profesního působení tři úkoly. Vybavuje žáka potřebnými vědomostmi, psychomotorickými dovednostmi, postoji a sociálními návyky. Důležitou činností je socializace a personalizace žáka, kde vystupuje v několika sociálních rolích. Například v roli *tlumočnicka* (zprostředkovává poznatky určitého vědního oboru), *stimulátora* (podněcuje žákovy vlohy, schopnosti a nadání), *organizátora* (radí a pomáhá při různých vědomostních a sportovních soutěžích), *koordinátora* (zajišťuje veškeré dění ve třídě), *satisfaktora* (pomáhá žákům prožít radost se školního úspěchu a tím vzbudit zvědavost žáka) a *diagnostika* (analyzuje a hodnotí znalosti i povahové rysy žáků).²⁸

Autorita pedagoga je závislá na společenské pověsti, odborných znalostech, charakterových vlastnostech nebo organizačních schopnostech. Pedagog si získává žáky svým kladným, spravedlivým postojem k celé třídě a svým osobním přístupem. V odborné literatuře je uvedeno mnoho různých typologií učitelů. Často se uvádí typologie podle amerického psychologa, německého původu Kurta Lewina, který rozlišuje dominantního, liberálního a demokratického pedagoga. *Dominantní až diktátorský typ* se vyznačuje tím, že rozkazuje, trestá, záporně hodnotí chyby žáka a nerespektuje jeho potřeby. Je autoritativní. Ve třídě je napětí. Druhým typem je *liberální a nezasahující vztah* učitele k žákům. Požadavky většinou nesměřují k jednotlivci, ale k celé skupině. Jedná se o typ

---

²⁸KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 147-150 s.

nejistého kantora. Takový postup nepřispívá k úspěšnému formování osobnosti žáka a třída dosahuje nižších výsledků. Ve třídě panuje chaos. Třetím typem je *demokratický, sociálně integrační vztah* k žákům. Ve třídě panuje pevný výchovný řád, ale zároveň je dostatek místa pro tvořivost a samostatnost. V kolektivu jsou dobré vztahy, a proto se rozvíjí optimální psychosociální rozvoj žáků. Tento styl je pro učitele většinou obtížný a musí se ho učit.²⁹

Za dovednosti učitele se považuje souhrn činností, které mají pozitivní vliv na vyučování, a tudíž na učení žáka. Mezi ně patří tři důležité prvky. *Vědomosti* učitele v daném oboru a efektivní *metody vyučování*. *Rozhodování a uvažování* nejen při přípravě na hodinu, ale i během ní a po ní. Poslední dovedností je *činnost a chování učitele*.³⁰

Seznam základních dovedností učitele:

- *Plánování a příprava*. Učební hodina musí mít jasný obsah, cíl a obsah hodiny by měl navazovat na předcházející látku. Celá hodina by měla probíhat zajímavou formou, aby udržela pozornost a aktivitu žáka.
- *Realizace vyučovací hodiny*. Patří sem především schopnosti učitele, jako např. učitelovo sebevědomé a klidné vystupování, aktivní zapojení žáků (kladení otázek) a respektování názorů žáků.
- *Řízení vyučovací hodiny*. Jedná se o schopnost učitele organizovat hodinu tak, aby byla udržena pozornost a aktivita žáků. Důležité je žákům poskytovat zpětnou vazbu, střídání činností během hodiny. Přizpůsobit tempo a spád v hodině.
- *Klima třídy*. Schopnost vytvářet a udržovat pozitivní atmosféru ve třídě. Vztahy mezi učitelem a žákem by měly být založené na vzájemné důvěře a respektu.
- *Disciplína*. Schopnost učitele udržet ve třídě adekvátní pořádek a řešit případné nežádoucí chování u žáků. Učitel by měl být pro žáky přiměřenou autoritou.

---

²⁹KOHOUTEK, Rudolf. Typy osobnosti. <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/typy-osobnosti-ucitelu> [online]. [cit. 2013-08-22].

³⁰KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008, 20 s.

- *Hodnocení prospěchu žáka.* Schopnost učitele používat více typů hodnocení, vést si záznamy o prospěchu žáka, a povzbudit ho do další činnosti.
- *Sebehodnocení.* Učitel by měl být schopný hodnotit svoji vlastní pedagogickou činnost a zlepšovat se do budoucnosti.³¹

2.2 Osobnost žáka

„*Pestovanie kamarátstva je pre dieťa najpríjemnejšou stránkou školy.*“

(Elena Šoltésová)

Učitelova úspěšnost, a tím jeho působení na žáky, je podmíněna tím, že své žáky musí dobře znát. Toto poznávání žákovy osobnosti je však velmi složité, a proto dochází často k chybám. Mezi chyby a problémy při posuzování osobnosti žáka patří:

- *Projekce.* Promítání svých vlastních myšlenek, pocitů a vlastností do druhého člověka. „Podle sebe soudím tebe.“
- *Individuální subjektivní zkreslení.* Pozitivní nebo negativní pohled na jedince.
- *Předsudky.* Ovlivňují pohled na žáka např. z etnických důvodů anebo z předchozích informací o žákovi, a zkreslují tak jeho individuální vlastnosti.
- *Haló efekt.* Jedná se o první dojem, který bývá často náhodný. Je nutné brát ohled na skutečnost, že žák i mladiství se neustále vyvíjí.
- *Stereotypizace.* Učitelé druhého stupně ZŠ učí ve více třídách, a tím je prakticky nemožné důkladně poznat každého žáka. Žáky si často zařazují podle prospěchu, nadání, temperamentu nebo rodinných podmínek.

---

³¹LACA, Slavomír; PASTERÁKOVÁ, Lenka. *Komunikácia vo svete edukácie*. Brno: IMS, 2012, 83-86 s.

- *Vysvětlování projevu osobnosti jedinou příčinou.* Často se usuzují konečné závěry z jednoho projevu žáka. Například žákův výkon na jeho schopnosti, jeho chování na jeho vychování nebo nevychování, i když víme, že na žáka působí více podmínek (aktuální psychický stav, rodinná situace nebo zdravotní stav).
- *Přeceňování psychických vlastností a podceňování situace.* Učitel pozoruje žákův výkon. Žák (aktér) připisuje svůj nezdar špatným vnějším podmínkám a učitel (pozorovatel) žákův výkon připisuje k jeho vlastnostem.
- *Přehlížení dalšího vývoje jedince.* Jedná se o nebezpečný postoj k žákovi. Učitel si udělá obraz o dítěti, který odpovídá krátkému úseku jeho vývoje a nepřipouští si vývin psychických a charakterových vlastností.³²

Mezi psychologické prostředky výchovy jedince patří odměny a tresty, které zajišťují zpevňování a posilování osobnosti. Podnět k *odměně* je spojený s žádoucím chováním a jedinci přináší libost. Odměny mohou být psychické (emoční, morální), které jsou účinnější než odměny materiální. Ve školním prostředí je vhodná odměna zaměřená na činnost samu, než odměna zaměřená na schopnosti nebo vlastnosti žáka. *Trest* je podnět, který je spojený s nežádoucím chováním a jednáním. Jedinci přináší nelibost a frustraci. Trest by měl být použit včas, přiměřeně k věku a výši provinění, zejména se musí brát ohled na motiv, který žáka k činu vedl.³³

Učitel systematicky a kriticky shromažďuje údaje, které mu pomáhají ke stručné charakteristice žáka. Nespolehá se jen na celkový dojem o žákovi, se žáky je v každodenním kontaktu a může sledovat jejich výkony, emoční projevy, sociální komunikaci, jejich sociální role, pozorovat jednoho žáka při různých situacích, například o přestávce, ve skupině spolužáků, po úspěchu nebo nezdaru, a také v jiném než školním prostředí (školní výlety). Další činností je komunikace se žákem, rodiči a spolužáky. Všechny uvedené možnosti jsou doplněny o posudky z vyšetření psychologa, lékaře nebo

---

³²ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 365-367 s.

³³LINHARTOVÁ, Dana. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd., nezměn. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008, 154-155 s.

sociálního pracovníka. Při této činnosti se používají metody pozorování, rozhovor nebo rozbor činnosti žáka (výkresy, slohové práce). Tyto nesnadné úkoly plní pomocí schémat.

Patří sem:

- *Úvodní údaje:* jméno a příjmení, bydliště, pohlaví, věk a národnost.
- *Zdravotní stav:* vzhledové a řečové nápadnosti nebo smyslové vady.
- *Školní prospěch a chování:* v jednotlivých předmětech a v průběhu celého roku.
- *Rodina:* úplná, neúplná nebo náhradní rodina, vzdělání a věk rodičů, pořadí mezi sourozenci, životní styl rodiny.
- *Trávení volného času a vztahy mezi vrstevníky:* žákovy zájmy, členství ve sportovních oddílech, vztahy mezi vrstevníky.
- *Souhrnná charakteristika:* patří sem příznivé výkony (svědomitost, dovednost nebo vztahy), problémy a nedostatky žáka (jejich důvod, způsoby řešení), cíle a budoucí vývoj (pohled žáka, rodiče, učitele nebo instituce, sociální a zdravotní péče).³⁴

Školní výchova není tak snadná, jak často tvrdí veřejnost. Žáci mají různé povahy a vlastnosti, které jsou dány dědičností, rodinnou výchovou nebo prostředím ve kterém žijí. Jiná výchova je na I. stupni a jiná na II. stupni základní školy. Na I. stupni je nutné usnadnit dítěti přechod z mateřské školy do školy, navázat citlivý vztah se žákem a pomoci mu překonávat první nezdary, podporovat jeho úspěchy. Na II. stupni je výchova obtížnější, protože dítě dospívá. S dospíváním jsou spojeny některé duševní stavy a nežádoucí projevy, které výchově brání. U mládeže se objevují výkyvy nálad, velká citlivost, rozdílné chování ve společnosti a doma, zkoumají své nitro a své vlastní já. K příznakům duševního dospívání patří i odpor k autoritě. Pokud žák nemá úctu k učiteli, pak mezi nimi není vyrovnaný poměr a učitel má ztíženou cestu k výchově.³⁵

---

³⁴ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 367-370 s.

³⁵KANTOVÁ, Anna. *Učitel a žák*. Velké Meziříčí: A. Šašek, 1947, 17-21 s.

2.3 Interakce mezi učitelem a žákem

„Žádný učitel neztroskotá na své nevědomosti – může ztroskotat, jen pokud nevyhází s třídou.“

(Erza Pound)

Interakce (lat. interactio) znamená jednat mezi sebou navzájem, vzájemně na sebe působit a ovlivňovat se. Působí tam, kde je kladen důraz na oboustrannou aktivitu.³⁶

Školní třída je malou sociální skupinou, kde jsou žáci relativně na dlouhou dobu začleněni. Zde dochází k dlouhodobému a přímému působení. Ve školní třídě vznikají vrstevnické vztahy, které formují sociální zkušenosti, návyky, postoje a rozvíjí sociální stránku osobnosti (empatii, komunikaci). Vzhledem k tomu, že si žáci jeden druhého nevybrali za spolužáky, může nastat situace, že se děti těžko sjednocují. Ke zlepšení může pomoci školní prostředí jako takové, např. různá pravidla (školní řád), klima ve třídě a příznivé vztahy mezi žáky navzájem, nebo učiteli. Zlepšování vztahů ve třídě je jeden z hlavních principů prevence šikany, kdy se obětí stávají především děti s nízkým sociálním statutem. Sociální status je dán mírou autority, prestiže a uznání.³⁷

Vztah mezi učitelem a žákem má velký vliv na psychiku žáka, ale nelze opomenout ani psychiku a činnost učitele. Kvalitu vztahu mezi těmito subjekty ovlivňuje vztah žáka k předmětu a učení se, klima ve třídě, vztahy mezi žáky navzájem, duševní zdraví učitele a žáka, a v neposlední řadě komunikace. Mezi činitele vztahu patří osobnost žáka, učitele a okolnosti, za kterých dochází k interakci.

Vztah učitele k žákovi odráží vlastně vztah učitele k sobě samému. Učitelé si často na žákovi váží toho, čeho si váží sami u sebe. Tento vzájemný vztah se projevuje zejména v míře citového vztahu (sympatie, antipatie) dále v míře úsilí na péči o žáka, způsobu chování učitele k žákovi a metodách spolupráce. Vztah učitele k jednotlivým žákům a k celé třídě se navzájem prolínají a doplňují. Tento vztah je nevyhnutelný k zabezpečení

---

³⁶ LACA, Slavomír. *Výchova – rodina - hodnoty*. Brno: IMS Press, 2013, 207 s.

³⁷ GILLERNOVÁ, Ilona a KREJČOVÁ, Lenka. *Sociální dovednosti ve škole*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 24-25 s.

vlivu učitele na žáky. Učitel si vztah k žákovi vytváří postupně podle toho, jak ho poznává. Bohužel se často stává, že pro učitele hraje významnou roli první dojem na žáka, haló efekt a jiné chyby při poznávání druhých lidí.

Vztah žáka k učiteli se navenek projevuje v dobrovolném plnění přání a příkazů učitele, v respektu vůči učiteli a v míře, v jaké si učitele bere za vzor. Mezi činitele vztahu patří věk a individualita žáka, vztah k předmětu, pohlaví žáka, individualita učitele, jeho pedagogická práce a takt. Kladný vztah k učiteli získává žák po delší době, naopak záporný vztah vzniká v krátké době a někdy i náhle.³⁸

Na vývoj osobnosti žáka působí šest vlivů: žák-učitel, žák-spolužáci, žák-rodina, žák-učební látka, žák-jiné společenské vlivy a nakonec i žák sám. Obzvláště důležitá je osobnost učitele.

- *Z hlediska postoje učitele k žákovi.* Kladný postoj (správná představa o žákovi, vhodné vlastnosti učitele). Záporný postoj (podceňování, přeceňování žáka, haló - efekt nebo všeobecně negativní vztah k dětem a lidem). Lhostejný postoj (zabývá se jinými problémy).
- *Z hlediska postoje žáka k učiteli.* Kladný postoj (aktivita), záporný postoj (agresivita), lhostejný (pasivita).
- *Z hlediska postoje žáka ke spolužákům a naopak.* Kladný postoj (přátelskost), záporný postoj (agresivita) a lhostejný postoj (pasivita).
- *Z hlediska postoje žáka k učení.* Kladný, záporný nebo lhostejný postoj.

Jinými společenskými vlivy jsou myšleny poruchy chování vyplývající hlavně z mimo rodinného a mimo školního prostředí. Při narušených vztazích v rodině se dítě více zaměřuje na cizí lidi ve svém okolí.³⁹

Klima třídy vzniká jako výsledek vzájemného působení mezi učiteli a žáky, a zároveň vyjadřují, v ní probíhající, sociální procesy a vztahy. Klima třídy se projevuje v soudržnosti, toleranci a snášenlivosti mezi žáky, ve vztahu k učiteli nebo v přizpůsobení se novým podmínkám a změnám. Determinanty sociálního klimatu celé školy a třídy jsou:

---

³⁸LINHARTOVÁ, Dana. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd., nezměn. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008, 171-173 s.

³⁹LANGER, Stanislav. *Modely a klíče pro psychologickou diagnostiku žáků: výběr z původní publikace Modely pro psychologickou diagnostiku a výchovu žáků*. 1. vyd. Hradec Králové: Kotva, 2006, 33-35 s.

- *Charakteristika školy* (typ školy, vzdělávací program, vedení školy, velikost školy a její okolí).
- *Specifika předmětů a jejich vyučování* (postupy a metody ve vyučování, modifikace vyučovacích jednotek).
- *Osobnost pedagoga* (jeho styly výuky, způsoby komunikace učitele se žáky, profesní dovednosti a kompetence učitele).
- *Specifika třídy* (počet žáků ve třídě, věkové a genderové odlišnosti, vzájemné vztahy).
- *Charakteristika žáků* (temperament, sociální zralost aj.).⁴⁰

Zásadní vliv na motivaci žáků a jejich vztah k učení má *klima třídy*. Pro podporu učení je důležité cílevědomé, vřelé a uvolněné prostředí. Na motivaci žáků působí tři vlivy. První je *vnitřní motivace* (vzbudit u žáků zvědavost a zájem o probíranou látku, vzbudit schopnost plnit zadaný úkol). Druhý je *vnější motivace* (žák pracuje proto, aby dosáhl určitého cíle, a tím získal pochvalu od učitele nebo rodiče, odbiv spolužáků). Třetí vliv je *očekávání úspěchu* (patří sem úkoly, o kterých si žáci myslí, že by v nich mohli uspět, a tím získat odměnu. Nesmí se jednat ale o úlohy, které jsou hodně těžké, anebo naopak hodně lehké. Nejvíce žáky motivují úlohy, které vnímají jako výzvu). Dále klima třídy ovlivňují dva rysy: I. *vzhled učebny*, její zařízení a barvy. II. *oblékání učitele a žáků*.⁴¹

Mezi klíčové prvky školního klimatu patří:

- *Způsob vedení a řízení školy* ovlivňují čtyři prvky:
  - A) *lidé ve škole* (vedení školy, učitelé a ostatní personál)
  - B) *vzdělávací program* (cíle, osnovy metody pedagogické činnosti)
  - C) *organizační systém školy* (celkový chod školy)
  - D) *vztahy ve škole* (způsob financování, vztahy ke školské správě, spolupráce s rodiči a ostatními školami).
- *Učitelský sbor* a jeho podíl na chodu školy a klimatu školy. Důležitá je spokojenost učitele se svojí pedagogickou praxí.

---

⁴⁰GILLERNOVÁ, Ilona a KREJČOVÁ, Lenka. *Sociální dovednosti ve škole*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 29-30 s.

⁴¹KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 3.vyd. Praha: Portál, 2008, 79-82 s.

- *Vztahová oblast.* Patří sem vztahy mezi učitelem, žáky a mezi školou a rodiči.
- *Komplexní pohled na klima.* Obsahuje složky: sociodemografické složení žáků, charakter a struktura školy, podpora učení, spokojenost rodičů.⁴²

2.4 Dílčí závěr

Hlavním cílem této kapitoly bylo přiblížit význam školního prostředí, které je, po rodinném prostředí dalším důležitým místem pro dítě. Probíhají zde výchovné a vzdělávací procesy, navazují se zde první vážné mezilidské vztahy, a to nejen mezi žáky navzájem, ale i mezi žákem a učitelem. Toto období je velmi důležité pro další vývoj dítěte s cílem ho připravit na budoucí život a profesi. Jednotlivě se zde věnují spoluvůrcům třídního klimatu, mezi které bezpochyby patří především učitel a žák. Klima třídy je založeno na tolerantním a přátelském vztahu všech lidí, jež ho spoluvytváří, a tím přispívají ke zdravému rozvoji žáka a zabezpečují místo bez sociálněpatologických jevů. Sociálně patologické jevy ve školním prostředí jsou důsledkem špatného prostředí v celé škole. Patří k nim zejména šikana, alkohol, drogy nebo krádeže. Další důležitou podmínkou pro přijatelné školní prostředí je komunikace, kterou se budu zabývat v další kapitole.

---

⁴²ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 385-589 s.

3. SOCIÁLNĚ – PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

„Monolog váš svět zmenšuje. Dialog ho zvětšuje.“

(Reinhard K. Sprenger)

Tato poslední kapitola bude pojednávat o komunikaci, kterou každý z nás denně používá. Je důležitá pro získávání informací, řešení různých životních situací, získávání povědomí o jiných lidech, ale i o sobě samém. Pro člověka je důležité komunikovat. Je zásadní ve všech oblastech života. Bez komunikace není možné vychovávat, učit se a vytvářet mezilidské vztahy. Komunikaci dělíme na verbální a neverbální. V první kapitole se budu věnovat prvnímu typu verbální komunikací, která se zprostředkovává pomocí slov a písma. Budu psát i o pedagogické komunikaci, která je nezbytnou součástí při vyučování a výchově ve školním prostředí. V druhé kapitole bude popsán druhý typ komunikace, a to neverbální komunikace a její druhy. Na závěr budou popsány komunikační bariéry, které se vyskytují v mezilidské komunikaci, a znesnadňují příjem informace, a tím i porozumění významu zprávy.

3.1 Verbální komunikace

„ Slovo má lehkost větru a sílu hromu.“

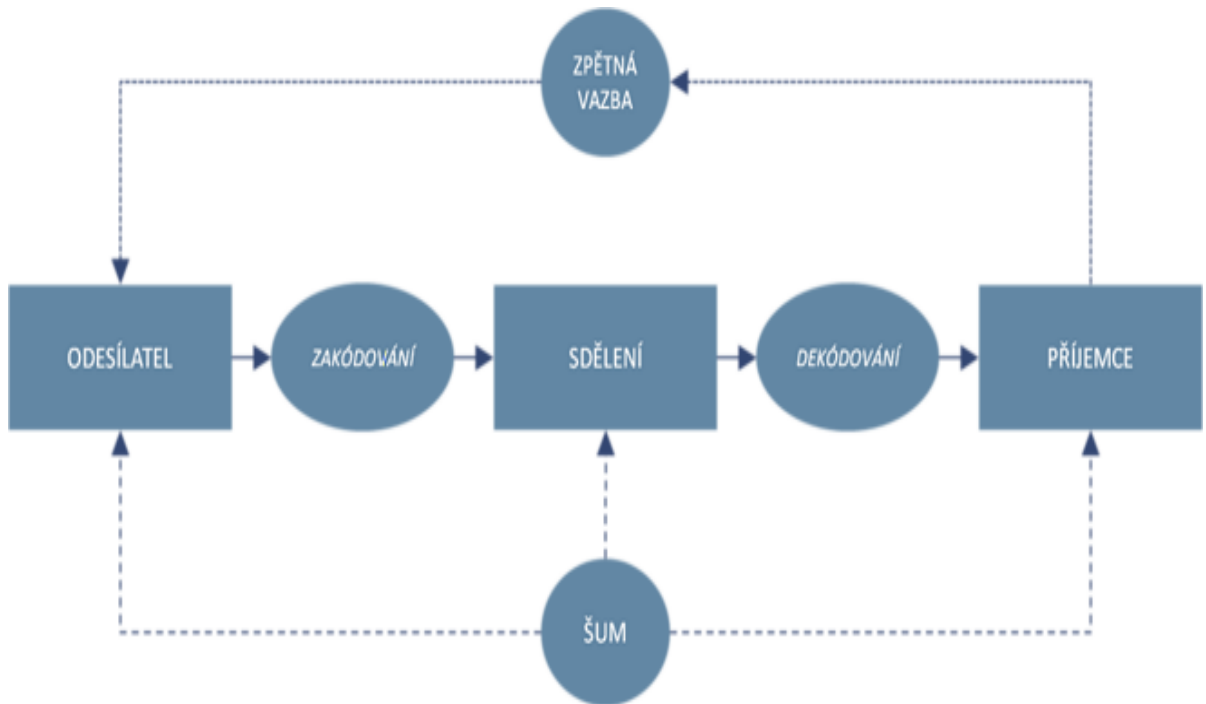
(V. Hugo)

Komunikace je nezbytnou součástí mezilidského styku a zároveň je procesem interpersonální výměny, která lidem umožňuje styk s psychikou jiných jedinců.⁴³ Při verbální komunikaci dochází k výměně informací pomocí jazyka nebo písma. Základní model sociální komunikace znázorňuje obrázek č. 1.

---

⁴³ČERNÝ, Vojtěch. *Řeč těla: [neverbální komunikace pro obchodníky i běžný život]*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2007, 3 s.

Obrázek č. 1

- Odesílatel je ten, kdo vysílá informaci, kterou zakóduje.
- Myšlenka je sdělení v podobě mluvené, psané, verbální nebo neverbální.
- Příjemce dekóduje a přijímá sdělení. Zpětnou vazbou poskytne příjemce odesílatelovi informaci, jak ji pochopil nebo nepochopil.
- Komunikační šum způsobuje zkreslení informace.⁴⁴

Modely komunikace

- *Lineární pojetí* komunikace, kdy mluvčí mluví a posluchač poslouchá, ale nemluví. Do této skupiny patří i vliv hromadných sdělovacích prostředků (televize, noviny, počítač).
- *Interakční pojetí*, zde se střídá role mluvčího a posluchače. Mluvčí mluví, posluchač poslouchá, a pak mluvčí odpovídá na to, co řekl mluvčí a mluvčí poslouchá.

⁴⁴<https://managementmania.com/cs/zakladni-model-socialni-komunikace>. [on line]. [cit. 2013-09-28].

- *Transakční pojetí*, kde každý jedinec je zároveň mluvčím i posluchačem. V jednom okamžiku vysíláme informaci, zároveň přijímáme sdělení ze své komunikace, a také z reakcí druhé osoby.⁴⁵

Mezi *principy efektivní verbální komunikace* patří: srozumitelnost, jasnost, jednoduchost, zřetelnost, přirozenost a stručnost.

Srozumitelnost se myslí způsob používání jazyka, tak aby bylo vyjadřování přizpůsobeno věku příjemce, cíli a záměru projevu.

Jasnost zahrnuje šest otázek: Kdo? (ke komu mluvíme), Co? (obsah sdělení), Jak? (volba slov a projevu s ohledem na posluchače), Kdy? (správné zvolení místa a času, u dětí pozor na ticho, které vykazuje známky vystrašení nebo nesmělosti), Kde? (vytvořit intimní a důvěrné prostředí), Proč? (co chceme říct s ohledem na hodnotu a důležitost).

Jednoduchost je nutná především ve školním prostředí, kdy je důležité žáka nezahltit množstvím nepodstatných informací. Je nutné vybrat podstatné a zapamatovatelné.

Přirozenost se projevuje v přirozeném vystupování, v trpělivém naslouchání druhého a navození příjemné a důvěrné atmosféry. Například sangvinik je výřečný a schopen mluvit hodiny, melancholik téma rozebírá do podrobností, a tím posluchač ztrácí pozornost.⁴⁶

Protože má bakalářská práce pojednává o školním prostředí, je nutné zmínit pedagogickou komunikaci, která v tomto prostředí probíhá.

Pedagogická komunikace probíhá mezi subjekty, které se vyskytují ve výchovně vzdělávacím procesu. Tyto informace se mohou sdělovat verbálně i neverbálně. Řídí se pravidly, podle pozice účastníků a má své prostorové a časové dimenze. Pedagogická komunikace probíhá nejen mezi učitelem a žákem, ale i mezi žáky navzájem a učiteli navzájem.

Účastníci se dělí na dvě skupiny. První jsou učitelé, vychovatelé, asistenti, vedoucí. Na druhé straně jsou žáci, studenti, posluchači nebo posluchači. Obě strany mají

---

⁴⁵DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, 18-19 s.

⁴⁶LACA, Slavomír; PASTERÁKOVÁ, Lenka. *Komunikácia vo svete edukácie*. Brno: IMS, 2012, 122-126 s.

různou pozici a úlohy, a proto se řídí odlišnými pravidly. Informace, které si subjekty vyměňují, mají svůj záměr, který vede k vytčenému cíli. Komunikace mezi učitelem a žákem probíhá verbálními (slovy a písmem) a neverbálními prostředky (ukazování učebních pomůcek, kreslení). Pedagogická komunikace se striktně řídí *pravidly* v době vyučování a během mimoškolních akcí jsou pravidla více liberální. Pravidla během vyučování řídí učitel, který určuje, kdo bude mluvit, s kým bude mluvit, o čem a jak dlouho. Žák naopak může mluvit, jen když ho učitel vyvolá a k tématu, které určí učitel. Učitel je vůči žákovi nadřizený. Co se týká *prostorové dimenze*, probíhá většinou v prostorách školy (třída, tělocvična, dílny). *Časová dimenze* je určována dny v týdnu, kdy probíhá vyučování.⁴⁷

Komunikační formy:

Verbální vyučovací metody: učitel se zabývá tím, v čem bude žáka rozvíjet, tzn. obsah učiva, a jak bude žáka rozvíjet, tzn. zvolené vyučovací metody. Mezi nejběžnější verbální metody patří: *metody živého slova* (výklad, dialog), *metody přímé zkušenosti* (vyprávění pokus) a *metody písemné* (testy).

Mezi základní verbální metody patří:

- *Výklad*, který žákovi poskytuje informace. Výklad závisí na tématu, záměru, zkušenostech a dovednostech pedagoga. Při výkladu jsou kladeny požadavky na *plánovitost* (určit záměr, cíl, vyjasnit základní pojmy a čas, který je nutný k vysvětlení), *problémovost* a *názornost* (vhodné uvést příklady, ilustrace), které přispívají k rychlejšímu upevnění látky.
- *Učitelova řeč*, která se vyznačuje především vhodnou slovní zásobou, zřetelností, jasností a emocionalitou. Je nutné se vyvarovat afektovanému chování a monotónní mluvě, která žákovi neprospívá a nezaujme. Řeč učitele by měla být přizpůsobena náročnosti učiva a tempu.⁴⁸

---

⁴⁷GAVORA, Peter. *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1988, 22-24 s.

⁴⁸SVATOŠ, Tomáš. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: [ukázky teorie a náměty pro praktický nácvik]*. 3.vyd., upr. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 61-63 s.

3.2 Neverbální komunikace

„Řeč těla mluví mnohem více než slova.“

(autor neznámý)

Neverbální komunikace vyjadřuje momentální prožívání jedince a prozrazuje nám, v jaké je člověk náladě. Tento druh komunikace nás v daném okamžiku ovlivňuje a vzbuzuje v nás sympatie nebo antipatie k člověku. Neverbální komunikace se používala dříve než verbální komunikace. K neverbálním prostředkům patří: *mimika* (výraz obličeje), *gesta* (pohyby rukou, hlavou), *proxemika* (vzájemná vzdálenost lidí), *posturika* (postavení těl člověka), *haptika* (doteky) a *celkový vzhled*.⁴⁹

Nonverbálně si můžeme sdělovat:

- Emoce (pocity, nálady).
- Zájem o sblížení (navázání kontaktu s druhým člověkem).
- Vyjadřujeme druhému dojem, kdo jsem.
- Záměrně ovlivňujeme protějšek.
- Řídíme běh vzájemného kontaktu.⁵⁰

Neverbální komunikaci dělíme na tři funkční roviny:

- *Regulativní* zahrnuje automatické zapojení neverbálních prvků mezi osobami.
- *Vztahová* nejedná se jen o bezprostřední vztah, ale je blízká osobnostnímu hodnocení, které obsahuje reakci na jinou osobu.
- *Hodnotová, symbolická, estetická* – přímo vytváří atmosféru.

Při každé verbální komunikaci je přítomna i neverbální komunikace, aniž bychom si ji uvědomovali. Mezi lidmi nejvíce prozrazují vztah gesta a mimika. Emocionální

---

⁴⁹MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací: [praktická příručka pro učitele]*. 1.vyd. Praha: Portál, 2012, 18-19 s.

⁵⁰KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1988, 33 s.

stránku do značné míry ovlivňují paralingvistické prostředky, především tón hlasu, tempo řeči a intonace hlasu.⁵¹

Mimika

Patří sem pohyby v obličeji, jako pohyby úst, brady, očí, čela. Tyto pohyby jsou bezděčné a prozrazují emoční stav (strach, radost, klid, vztek, štěstí, smutek).

Proxemika

Vzdálenost lidí při komunikaci. Jedná se o vzdálenost vestoje i vsedě. Rozlišujeme čtyři vzdálenosti:

- *Intimní zóna*-vzdálenost 0-45cm. Jedná se o tělesný vztah matky a dítěte, partnerský nebo rodinný vztah, ale i při cestování v dopravních prostředcích, čekárně nebo výtahu.
- *Osobní zóna*-vzdálenost s dolní hranicí 45-75 cm, jedná se o manžele, příbuzné, známé, kteří vedou důvěrný rozhovor. V horní hranici 75-120 cm jsou lidé, kteří se znají a cestují v dopravních prostředcích.
- *Sociální zóna*-vzdálenost 120-130cm. Lidé se navzájem dobře vidí, ale už nevnímají své vůně, je nutná dostatečná hlasitost. Tato vzdálenost se používá ve styku s úřady, mezi podřízeným a nadřízeným, ve školách nebo v obchodě.
- *Veřejná zóna*-vzdálenost 8-10 m, která je užívána především u veřejné komunikace např. v divadle, při shromáždění nebo na přednáškách.

Gesta

Patří mezi nejstarší formu dorozumívání. Používáme je automaticky se slovy, ale mohou i nahrazovat řeč (posunková řeč). Často je využívají různá zaměstnání např. učitelé, herci, průvodci. Dále jsou gesta zřetelná u choleriků, sangviniků nebo u lidí, kteří se hůře vyjadřují. Gesta jsou snadno čitelná u většiny lidí, protože jsou vyjadřována automaticky. Upozorňují na charakter, nervozitu, neklid atd.⁵²

---

⁵¹DEKAN, Ján. *Pedagogická komunikácia v teórii a v praxi*. Nitra: Vysoká škola pedagogická, 1995, 74-76 s.

⁵²LACA, Slavomír; PASTERŇÁKOVÁ, Lenka. *Komunikácia vo svete edukácie*. Brno: IMS, 2012, 140-146 s.

Haptika

Zabývá se nejen dotyky mezi lidmi, ale i příjem informací z venku jako např. chlad, teplo, chvění. Dotyky si člověk uvědomuje, a proto je nutné se řídit společenskými normami. Rozlišujeme: *profesionální styk*-je neosobní (u lékaře), *společenský styk*-užívá se ve společnosti např. podání ruky, *přátelský styk*-užívá se mezi přáteli např. objetí, poplácání po ramenou, *důvěrný styk*-užívaný především mezi partnery, nebo mezi rodiči a dětmi.

Posturika

Zahrnuje především fyzické pózy člověka. Mezi základní patří sed, leh, stoj a klek. Dále se dělí na konkrétní druhy: například postoj s rukama v kapse, leh na zádech. Všechny tyto polohy nám napovídají, v jakém rozpoložení člověk je, a vztah mezi příjemcem a vysílatelem.

Kinezika

Zabývá se pohyby celého těla a její dynamikou, kterou charakterizuje temperament člověka. Výrazněji se pohybují sangvinici a cholericí, klidnější pohyby se vyjadřují flegmatici a melancholici. Důležité je brát ohled na aktuální stav jedince.

Celkový vzhled

Úprava zevnějšku zahrnuje styl oblečení, účes, naličení nebo vůně. Vypovídá o nás, jací jsme, jaké máme povolání nebo k jaké skupině se hlásíme. Fyzická přitažlivost je důležitá při navazování přátelství, partnerství, při vstupu do nového zaměstnání nebo školy. Společensky přijatelný vzhled je vždy lépe hodnocen veřejností než výstřednost. Tyto kritéria určují především zvyk ve společnosti a móda. Důležité je i prostředí, které o nás také prozradí spoustu věcí. Okolí si všímá pořádku, vybavení, souladu barev a stylů. Do této skupiny patří i okruhy lidí, se kterými se člověk setkává.⁵³

---

⁵³LACA, Slavomír; LACA, Peter. *Úvod do sociálnej pedagogiky*. 1. vyd. Tlačiareň svídnická, s.r.o., 2013, 193-198 s.

Tyto všechny výše uvedené neverbální komunikační prostředky se nazývají *extralingvistické*. Neverbální komunikace disponuje *paralingvistickými prostředky*, kam patří hlasitost a rychlost řeči, pauzy, zabarvení hlasu a kladení důrazu ve slovech.⁵⁴

3.3 Konflikty v komunikaci

„*Naslouchejte lidem a oni vám řeknou, kdo jsou.*“

(John King)

Komunikace je základní podmínkou existence každého sociálního útvaru, a zároveň je základní složkou mezilidské interakce. Sociální zručnost je schopnost taktně a přirozeným způsobem vyjádřit druhým lidem, jak se cítíme, nebo jaké jsou naše potřeby. Nedostatek sociální zručnosti také často způsobuje konflikt při komunikaci.⁵⁵

Překážky, které ovlivňují komunikaci lze rozdělit na:

- *Fyziologické překážky*: patří sem aktuální zdravotní stav, únava, psychická rozladěnost nebo nedostatek spánku. Na počátku komunikace je vhodné komunikačního partnera o svém stavu informovat.
- *Emocionální překážky*: např. hněv, smutek, rozčilení, pláč nebo radost. Tyto stavy mohou také narušit komunikaci. Pokud příčinou těchto stavů je komunikující partner, je vhodné rozhovor odložit.
- *Intelektové překážky*: je vhodné používat jazyk, který je srozumitelný pro obě strany.
- *Jazykové překážky*: zahrnují především rychlost řeči a srozumitelnost.
- *Překážky vyplývající z venkovního prostředí*: hlučné prostředí, zvonění telefonu, přerušování rozhovoru další osobou. Důležité je vytvořit klidné prostředí a vymezit čas, který můžeme rozhovoru věnovat.

---

⁵⁴GAVORA, Peter. *Učitel' a žiaci v komunikácii*. 2.vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, 125 s.

⁵⁵LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Brno: IMS, 2011, 189 s.

Zdrojem konfliktu může být i vklad, který lidé dávají do vzájemného vztahu, schopnost prosadit se v rozhovoru nebo kritika.

Rady, kterými je vhodné se při kritice řídit:

- Umět kritiku přijat, odolat ji a umět na ni reagovat.

Způsoby přijetí kritiky:

- Zachovat klid, nenechat se vyprovokovat, rozlišit mezi pravdou a dodatkem (výmysl, neznalost) a zjistit, co partnera vede k takovým závěrům. Způsoby podání kritiky:
- Podmínkou je převzít zodpovědnost za rozhodnutí kritizovat.
- Kritizovat čin a ne člověka.
- Jasně a stručně se vyjádřit k tomu, co se nám nelíbí.

Způsoby přijetí nevhodně podané kritiky:

- Při nevhodně podané kritice neanalyzovat pravdivost.
- Vyjádřit svoje negativní pocity a počkat na vysvětlení kritizujícího partnera.
- Při nepravdivé kritice je vhodné vyjádřit svůj názor a požádat o přesnější informace, v případě potřeby navrhnout svoje řešení.⁵⁶

Další komunikační bariéry způsobují hrozby, nátlak, vydírání nebo zkreslování informací. Problémy ve vzájemné komunikaci způsobuje i nekomunikabilita jedince, což je uzavřenost jedince, od kterého těžko komunikační partner získává informace, postoje a názory. Extrémním případem je autismus. Zde dochází k absolutní uzavřenosti jedince a odmítání okolí. Dalším smutným případem je izolace ve stáří. Starý člověk, který přestane komunikovat s okolím, nebo okolí s ním, velmi rychle stárne a chátrá. Poruchy v komunikaci se netýkají jen jednotlivců ve vztazích, ale i vztahů ve skupině, které se týkají veřejného života (rasismus, terorismus). Konflikty v komunikaci jsou překážky, které nám brání dosáhnout účelné komunikace, něco vysvětlit nebo přesvědčit o našich názorech atd.

Mezi nejčastější bariéry patří:

---

⁵⁶BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, 80-81 s.

- *Nesrozumitelnost vyjadřování*, kdy používáme velmi květnatý nebo odborný jazyk a posluchači se ztrácí jádro věci. Dalším problémem může být špatná artikulace, polykání slabik.
- *Manipulace partnera* se objevuje především v různém povolání např. pojišťovnictví, kdy je vytvářen nátlak na klienta a ten se ve většině případů brání nebo je agresivní a odmítá komunikovat. V těchto případech je vhodné chovat se zdvořile a ukázat snahu, že chceme pomoc.
- *Falešná argumentace*. Pokud člověk zjistí, že ho partner v komunikaci klame a je neupřímný, často takový člověk odmítá komunikovat.
- *Narušení interpersonálních zón*. Je důležité najít vhodnou vzdálenost při komunikaci.
- *Nevhodné používání neverbálních prostředků*. Jde především o zlozvyky (rychlá gestikulace, neustálé dotýkání se partnera, trhavé pohyby), které vzájemnou komunikaci narušují.
- *Negativní osobnost*, která u veřejnosti budí odpor svým vystupováním, zevnějškem nebo nepřijatelnými názory.
- *Funkční porucha hlasu*. Patří sem především hlasové neurózy, jejichž příčinou může být tréma nebo nadměrné užívání hlasivek.⁵⁷

Specifikem komunikace ve školním prostředí je, že probíhá na mnoha rovinách (učitel-žák, učitel-rodíč, učitel-vedení atd.). Smyslem komunikace je předávání informací a dorozumění.⁵⁸

Bariéry v komunikaci můžeme dále dělit na *interní* a *externí*.

Interní bariéry souvisí s osobností komunikátora nebo komunikanta. V případě školního prostředí to je učitel a žák. Patří sem rychlost řeči, vady řeči, síla zvuku nebo používání neznámých slov. *Externí bariéry* jsou připisovány vnějšímu prostředí např. šum, hluk ve třídě nebo z ulice, špatné osvětlení, nevyvětraná třída, přetopeno nebo uspořádání lavic ve třídě, které často brání učiteli v kontaktu se žáky.

---

⁵⁷LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Brno: IMS, 2011, 190-192 s.

⁵⁸PAVLOVSKÁ, Marie. *Komunikace, týmová spolupráce a řešení problémových situací ve škole: výchozí teorie k závěrečným pracím frekventantů kursu, záznam realizovaných cvičení pro rozvoj komunikace a řešení problémových situací ve škole*. Brno: MSD, 2004, 5 s.

V komunikaci učitele k žákům jsou důležité faktory podporující porozumění látce:

- Přehledná struktura učiva, díky které se žák lehce orientuje v látce.
- Jasná, srozumitelná a přiměřená formulace, která odpovídá věku dětí při vysvětlování látky.
- Přiměřené užití mimoslovních prostředků-síla hlasu, intonace.
- Učitelem musí být otázky položeny jasně a nejlépe celou větou.

Faktory, které oslabují porozumění významu:

- Asociační skoky učitele, pokud si žák zároveň píše poznámky.
- Náročná terminologie.
- Nepřiměřené paralingvistické prostředky, např. slabý hlas, monotónní řeč nebo naopak rychlá řeč.
- Jednostranný výklad učitele (žáci nemají možnost se ptát).⁵⁹

3.4 Dílčí závěr

Hlavním cílem této kapitoly bylo seznámení s poznatky o mezilidské komunikaci. Pozornost je zaměřená významu komunikace a základnímu rozdělení komunikace na verbální a neverbální komunikaci. Verbální komunikace je sdělování poznatků pomocí slov a písmen, neverbální komunikace se vyznačuje aktuálním naladěním člověka, které se projevuje mimikou, gesty, proxemikou, haptikou nebo posturikou. V poslední kapitole se zabývám překážkami, které způsobují špatné dorozumění, a tím komunikaci.

---

⁵⁹MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací: [praktická příručka pro učitele]*. 1.vyd. Praha: Portál, 2012, 36-37 s.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. VÝZKUM

4.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bakalářské práce bylo zjistit, zda žáci základní školy znají pojem sociální pedagog, a jestli by tuto osobu chtěli na své škole. Dalším cílem bylo zjistit, jak žáci vnímají komunikaci s učiteli, a jestli je tato komunikace empatická.

4.2 Hypotézy výzkumu

U vlastního výzkumu jsem si na základě literatury a vlastních předpokladů zvolila tyto hypotézy:

H1 „Předpokládáme, že víc jak polovina dotázaných respondentů (žáků) by chtěla na škole sociálního pedagoga.“

H2 „Předpokládáme, že třetina dotázaných respondentů (žáků) si myslí, že komunikace ve školním prostředí je empatická mezi pedagogy a žáky.“

4.3 Výzkumné vzorky

Pro svůj výzkum jsem oslovila paní ředitelku Základní školy Pastviny 70 v Brně, která mi vyšla vstříc. Pro výběr respondentů byl stěžejním kritériem věk žáků, a proto jsem oslovila žáky šestých a osmých tříd. Před rozdělením dotazníků k vyplnění jsem provedla konzultaci s vedoucím bakalářské práce a ředitelkou školy, abych se ujistila, že jsou otázky vhodně a srozumitelně položeny.

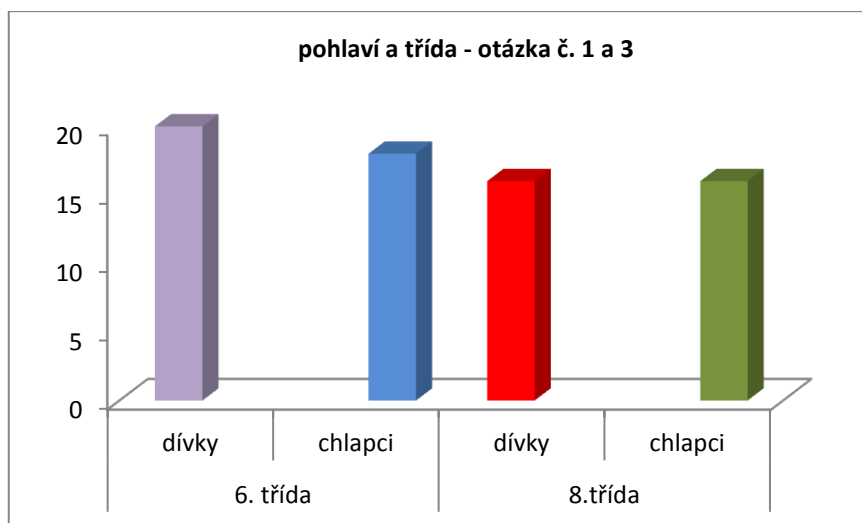
Rozdala jsem celkem 84 dotazníků, správně vyplněných se mi vrátilo 70 dotazníků. Ve dvou šestých třídách bylo rozdáno 44 dotazníků, a z toho se mi vrátilo 38 správně vyplněných, 6 dotazníků bylo nesprávně vyplněno nebo nebyly vyplněny vůbec. Ve dvou osmých třídách bylo rozdáno 40 kusů dotazníků, a z toho se mi vrátilo 32 dotazníků správně vyplněných, 8 dotazníků bylo nesprávně vyplněno nebo nebyly vyplněny vůbec.

Než žáci začali vyplňovat dotazník, tak byli seznámeni s tím, že dotazník je anonymní a získané informace budou použity jen pro účely mého výzkumu. Dále byla žákům sdělena informace, že je možné zatrhnout jen jednu odpověď.

4.4 Metody výzkumu a zpracování dat

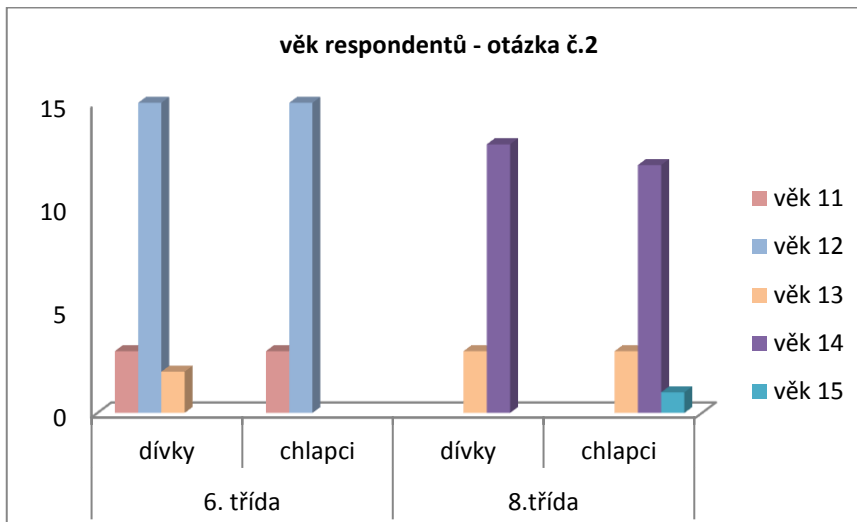
V praktické části jsem zvolila kvantitativní metodu ve formě dotazníku, který byl rozdělen na tvrdá data (pohlaví a věk) a měkká data (názory a postoje). Dotazník obsahuje 14 otázek uzavřeného typu.

Graf č. 1

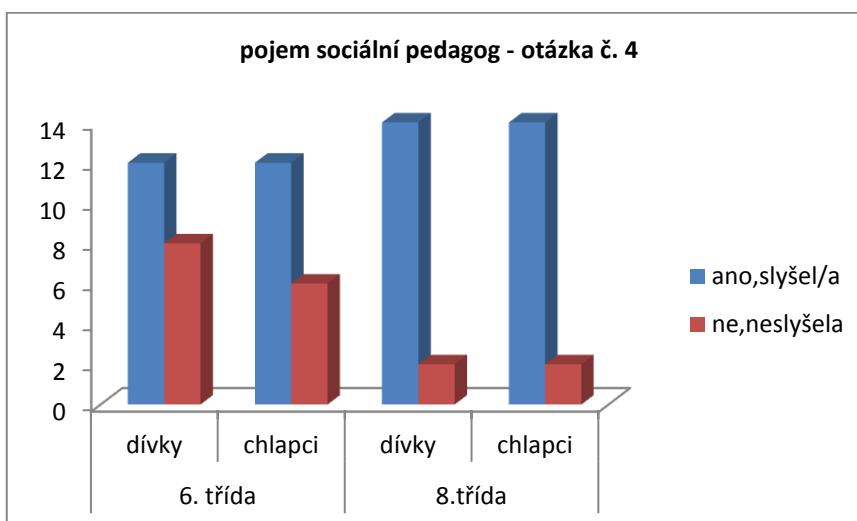
V grafu č. 1 jsem spojila otázku číslo jedna a tři, kdy otázka č. 1 zněla jaké je pohlaví žáků a v otázce č. 3 popisují zařazení žáků do tříd. V následujících grafech jsem rozřazovala dívky a chlapce, a zároveň je rozdělila do šestých a osmých tříd. Ve své práci jsem chtěla popsat, jak žáci vnímání v závislosti na pohlaví a věk otázky v dotazníku.

Graf č. 2

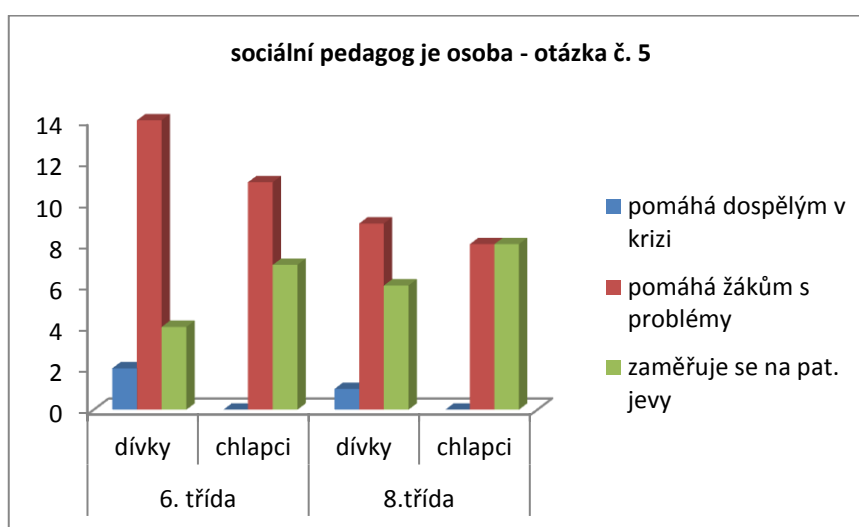
V grafu č. 2 je znázorněn věk žáků. V šestých třídách je nejvíce dívek i chlapců ve věku 12 let a to 15 dívek a 15 chlapců, ve věku 11 let jsou 3 dívky a 3 chlapci a ve věku 13 let 2 dívky a žádný chlapec. V osmých třídách je nejvíce dívek a chlapců ve věku 14 let a to 13 dívek a 12 chlapců, ve věku 13 let jsou 3 dívky a 3 chlapci a ve věku 15 let žádná dívka a 1 chlapec.

Graf č. 3

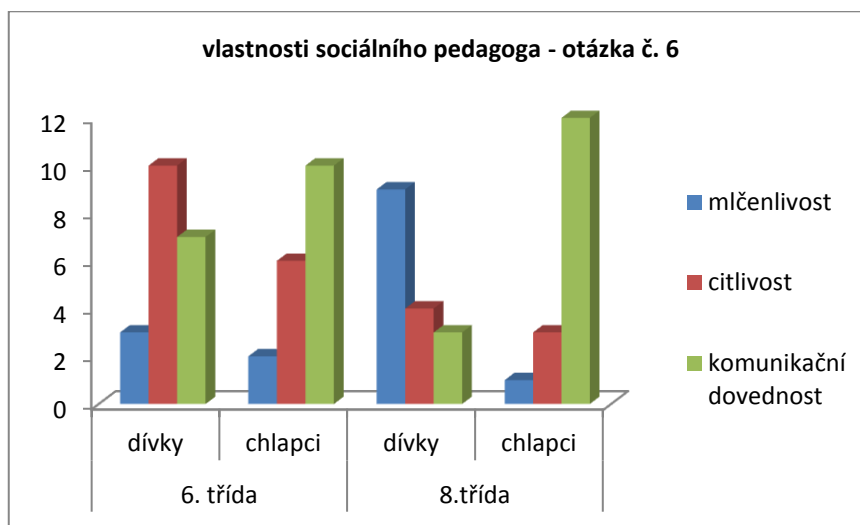
V grafu č. 3 mě překvapilo, kolik žáků zná pojem školní pedagog. Myslím si, že je dobře, že jsou s tímto termínem seznámeni. Tento pojem v šestých třídách slyšelo 12 dívek a 12 chlapců, a nikdy se s tímto pojmem nesetkalo 8 dívek a 6 chlapců. V osmých třídách tento pojem zná 14 dívek a 14 chlapců, a nikdy se s tímto pojmem nesetkaly 2 dívky a 2 chlapci.

Graf č. 4

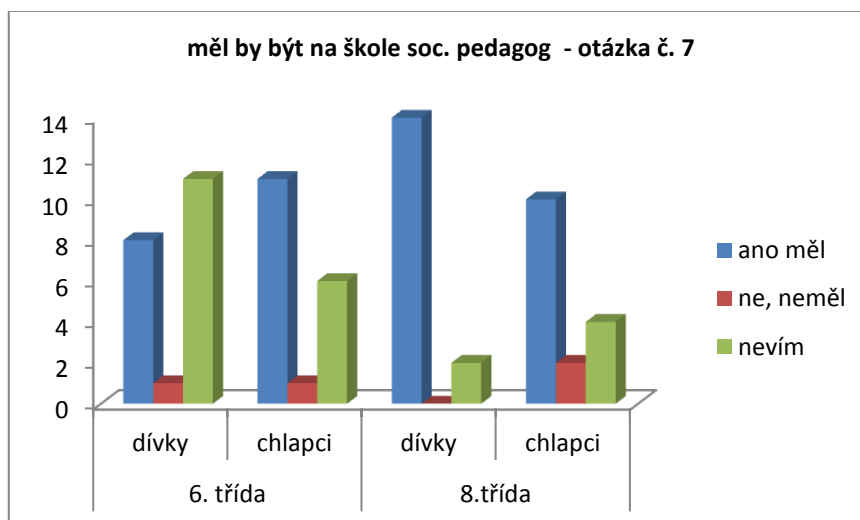
V grafu č. 4 je zodpovězeno kolik dívek a chlapců v šestých a osmých třídách si myslí, kdo je sociální pedagog. Nejvíce žáků odpovědělo, že sociální pedagog pomáhá žákům s jejich výchovnými a sociálními problémy. V šestých třídách odpověděli 2 dívky, že sociální pedagog pomáhá dospělým lidem, 14 dívek a 11 chlapců odpověděli, že sociální pedagog pomáhá žákům s jejich problémy a 4 dívky a 7 chlapců odpověděli, že se sociální pedagog zaměřuje na patologické jevy. V osmých třídách 1 dívka odpověděla, že sociální pedagog pomáhá dospělým lidem, 9 dívek a 8 chlapců odpověděli, že sociální pedagog pomáhá žákům s jejich problémy a 6 dívek a 8 chlapců odpovědělo, že se sociální pedagog zabývá patologickými jevy ve škole.

Graf č. 5

V grafu č. 5 žáci odpovídali na otázku, jaké vlastnosti by měl mít sociální pedagog. V šestých třídách 3 dívky a 2 chlapci odpověděli mlčenlivost, 10 dívek a 6 chlapců citlivost a 7 dívek a 10 chlapců komunikativnost. V osmých třídách 9 dívek a 1 chlapec odpověděli mlčenlivost, 4 dívky a 3 chlapci citlivost, 3 dívky a 12 chlapců komunikativnost. Z grafu vyplývá, že dívky upřednostňují u pedagoga citlivý přístup a mlčenlivost, naopak u chlapců v obou třídách převládají komunikační dovednosti pedagoga.

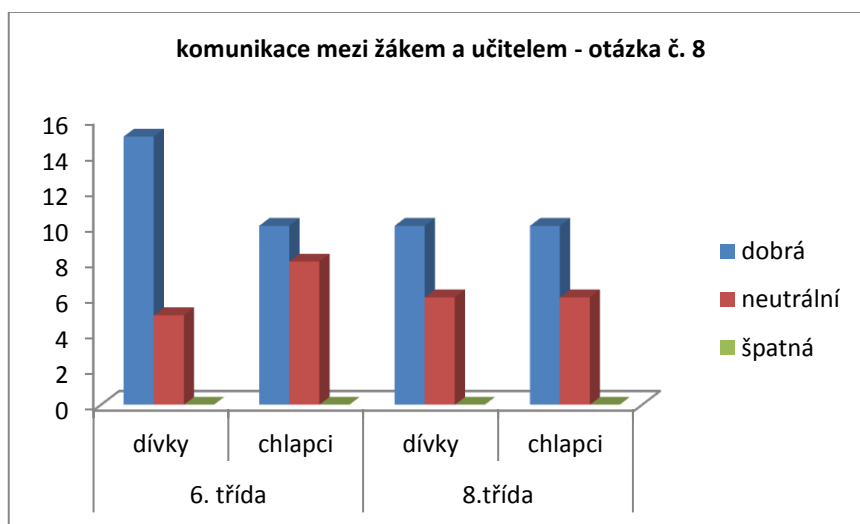
Graf č. 6

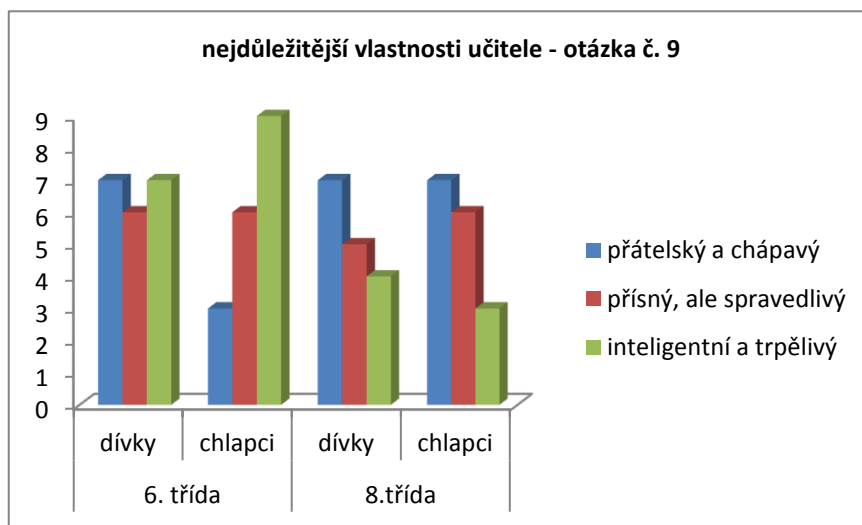
V grafu č. 6 je znázorněna otázka, kde se ptám, zda by sociální pedagog měl být na jejich škole. V šestých třídách odpovědělo ano 8 dívek a 11 chlapců, 1 dívka a 1 chlapec, že by sociální pedagog na škole neměl být a 11 dívek 6 chlapců nevěděli. V osmých třídách odpovědělo ano 14 dívek a 10 chlapců, ne žádná dívka a 2 chlapci, nevěděli 2 dívky a 4 chlapci. Celkem 43 dětí by sociálního pedagoga chtělo na škole, 4 děti si sociálního pedagoga nepřály a 23 dětí nevědělo, zda chtějí sociálního pedagoga na škole. Tím byla **potvrzena hypotéza č. 1: Více jako polovina dětí by chtěla na škole sociálního pedagoga.**

Graf č. 7

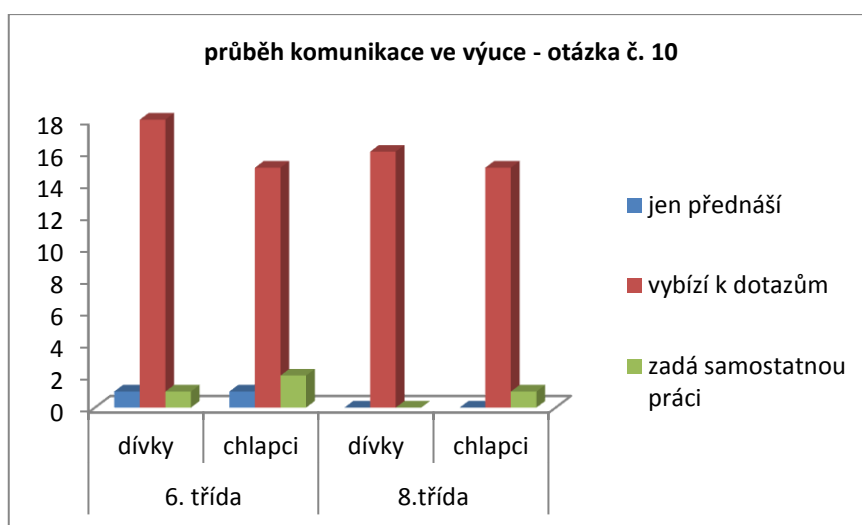
V grafu č. 7 je znázorněna otázka, jaká komunikace je mezi žáky a učiteli. V šestých třídách odpovědělo, že komunikace je dobrá 15 dívek a 10 chlapců, neutrální komunikace odpovědělo 5 dívek a 8 chlapců, a nikdo ze šestých tříd neopověděl, že je komunikace špatná. V osmých třídách odpovědělo, že komunikace je dobrá 10 dívek a 10 chlapců, neutrální komunikace odpovědělo 6 dívek a 6 chlapců, nikdo neodpověděl, že komunikace mezi žáky a učiteli je špatná. Celkem 45 dětí z obou tříd odpovědělo, že komunikace je dobrá mezi žáky a učiteli, a tím byla potvrzena **hypotéza č. 2: Více, jak třetina žáků si myslí, že komunikace ve školním prostředí je empatická mezi pedagogy a žáky.** Potěšilo mě, že převahu měla kladná odpověď, a dokonce žádný žák neodpověděl, že by na škole mezi učiteli a žáky byla špatná komunikace.

Graf č. 8

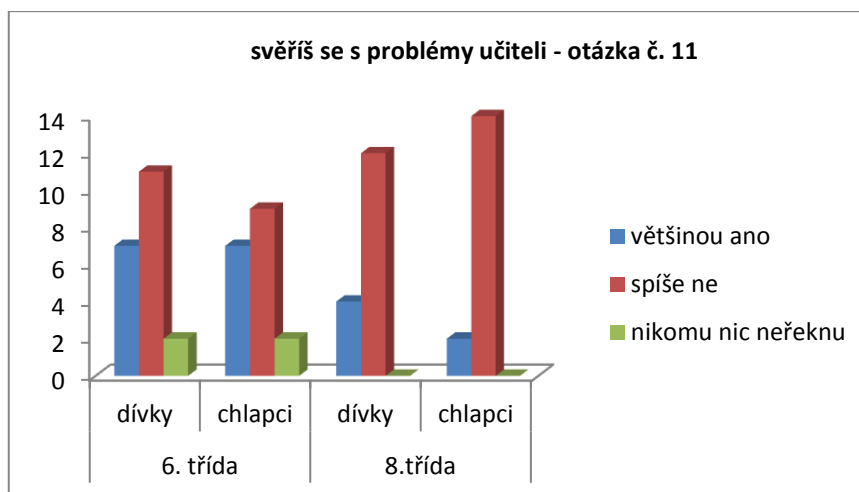
V grafu č. 8 je zodpovězena otázka, které vlastnosti jsou nejdůležitější u učitele. V šestých třídách vlastnosti přátelský a chápavý odpovědělo 7 dívek a 3 chlapci, přísný, ale spravedlivý 6 dívek a 6 chlapců, inteligentní a trpělivý 7 dívek a 9 chlapců. V osmých třídách přátelský a chápavý odpovědělo 7 dívek a 7 chlapců, přísný, ale spravedlivý 5 dívek a 6 chlapců, inteligentní a trpělivý odpověděli 4 dívky a 3 chlapci.

Graf č. 9

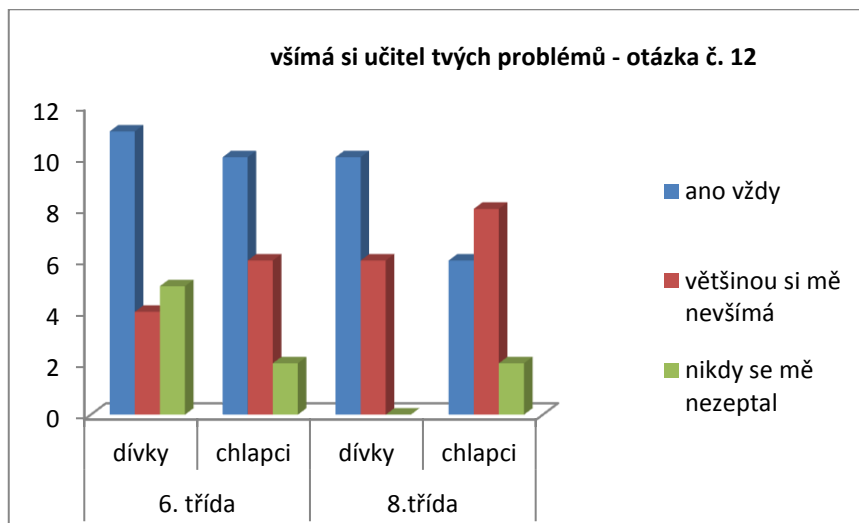
V grafu č. 9 žáci odpovídali na otázku, jak probíhá komunikace ve výuce. Zaujalo mne, že v obou třídách zvítězila odpověď, že učitel během výkladu látky vybízí žáky k dotazům, což svědčí o dobré komunikaci ve třídě. V šestých třídách odpověděli 1 dívka a 1 chlapec, že učitel během výuky jen přednáší, 18 dívek a 15 chlapců, že učitel vybízí k dotazům a 1 dívka a 2 chlapci odpověděli, že učitel většinou zadá samostatnou práci. V osmých třídách nikdo neodpověděl, že učitel přednáší, 16 dívek a 15 chlapců odpověděli, že učitel vybízí během výuky k dotazům a žádná dívka a 1 chlapec odpověděli, že učitel zadá samostatnou práci. Tento graf také vykazuje, že komunikace během výuky je vyvážená a žáci se aktivně zapojují do výuky.

Graf č. 10

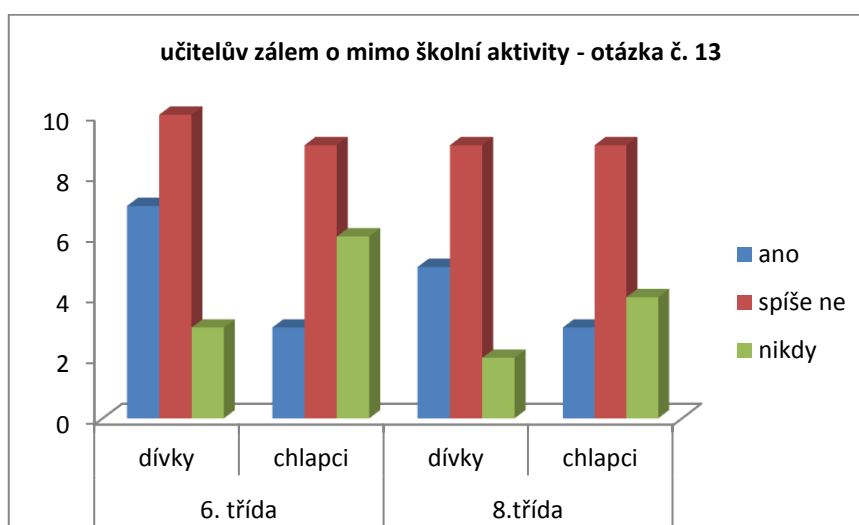
V grafu č. 10 žáci odpovídali, zda se učiteli žáci svěří s problémy. V šestých třídách většinou ano odpovědělo 7 dívek a 7 chlapců, spíše ne 11 dívek a 9 chlapců, nesvěří se 2 dívky a 2 chlapci. V osmých třídách většinou ano odpověděli 4 dívky a 2 chlapci, spíše ne 12 dívek a 14 chlapců, a nikdo neodpověděl, že se nesvěří. Z grafu vyplývá, že se žáci v obou třídách spíše učiteli nesvěří se svými problémy.

Graf č. 11

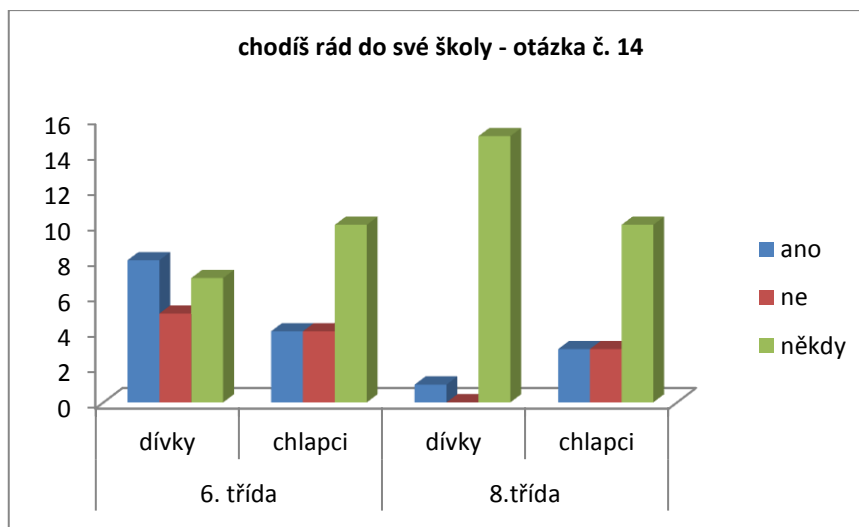
V grafu č. 11 jsem se dotazovala, jestli si učitel všimne žáků, když mají změnu nálady nebo nějaké problémy. V šestých třídách ano vždy odpovědělo 11 dívek a 10 chlapců, většinou ne 4 dívky a 6 chlapců, a nikdy nevšimnou 5 dívek a 2 chlapci. V osmých třídách ano vždy odpovědělo 10 dívek a 6 chlapců, většinou ne 6 dívek a 8 chlapců, a nikdy neodpověděla žádná dívka a 2 chlapci. Z grafu je zřejmé, že učitelé si všimají žáků, jejich problémů a špatné nálady.

Graf č. 12

V grafu 12 je znázorněna otázka, zda se učitel zabývá o jejich mimoškolní aktivity žáků. V šestých třídách odpovědělo ano 7 dívek a 3 chlapci, spíše ne 10 dívek a 9 chlapců, nikdy odpověděli 3 dívky a 6 chlapců. V osmých třídách ano odpovědělo 5 dívek a 3 chlapci, spíše ne 9 dívek a 9 chlapců, nikdy odpověděli 2 dívky a 4 chlapci.

Graf č. 13

V grafu 13 jsem se ptala na poslední otázku, zda děti chodí rády do školy. V šestých třídách ano odpovědělo 8 dívek a 4 chlapci, ne 5 dívek a 4 chlapci, někdy odpovědělo 7 dívek a 10 chlapců. V osmých třídách ano odpověděla 1 dívka a 3 chlapci, ne neodpověděla žádná dívka a 3 chlapci, někdy 15 dívek a 10 chlapců. Graf znázorňuje to, co jsem předpokládala, v obou třídách děti chodí jen někdy rády do školy.

4.5 Diskuze a doporučení v praxi

Cílem praktické části mé bakalářské práce bylo zjištění a vyhodnocení názorů žáků na roli sociálního pedagoga, a jak funguje komunikace mezi žáky a učiteli, zda je tato komunikace empatická. V dotazníku jsem oslovila 70 žáků. Děti ze šestých tříd bylo 38 a z osmých tříd 32 dětí.

H1 „Předpokládáme, že víc jak polovina dotázaných respondentů (žáků) by chtěla na škole sociálního pedagoga.“

Tato hypotéza byla **potvrzena**.

Během šetření se v grafu 3 ukázalo, že žáci pojem sociální pedagog ve velké většině už slyšeli. V grafu 4 se převážná většina rozhodla zaškrtnout, že sociální pedagog je osoba, která pomáhá žákům s jejich výchovnými a sociálními problémy. V grafu 6 se mi potvrdila hypotéza č. 1, že víc jak polovina žáků, v mém případě 43 ze 70 dětí by si takovou osobu přála na své škole.

Myslím si, že tato osoba na základní školu patří, protože je to odborník, který může při jakýchkoliv problémech žákům pomoci a poradit, jak se v určité situaci zachovat. Sociální pedagog by měl mít méně formální vztah k žákům a pokusit se najít si k němu cestu. Jednou z jejich nezbytných činností by mělo být organizování a plánování jejich volného času a podporovat zájmy a aktivity žáků, a tím ulehčit práci pedagogům. Dále jejich nezbytnou rolí je vytvářet pozitivní klima mezi učiteli a žáky, a tím vytvářet pozitivní vztahy mezi učiteli a žáky. Toto téma bylo předmětem mé druhé hypotézy.

H2 „Předpokládáme, že třetina dotázaných respondentů (žáků) si myslí, že komunikace ve školním prostředí je empatická mezi pedagogy a žáky.“

Tato hypotéza byla **potvrzena**.

V grafu č. 7 děti odpovídaly na otázku, jak vnímají komunikaci ve své škole. Překvapilo mě a zároveň potěšilo, že 45 ze 70 žáků odpovědělo, že je komunikace dobrá a dokonce žádný žák neodpověděl, že je komunikace špatná. Myslím, že tato skutečnost svědčí o tom, že problémy s komunikací na této škole nejsou. Dobrá komunikace jednoznačně přispívá k dobrým vztahům ve škole. Pozitivní a vstřícné vztahy jsou vzhledem ke skutečnosti, že děti tráví ve škole velkou část dne velmi důležité. Školní věk je důležitý i v oblasti formování postojů k sobě samým i k okolnímu světu. Tyto zdravé návyky jsou důležité i pro budoucí život nejen v soukromém, ale i pracovním životě. V grafu č. 9 jsem se ptala, jak probíhá komunikace během vyučování. Tady 64 žáků ze 70 odpovědělo, že učitelé během výuky žáky vybízí k dotazům, které ochotně zodpovídají. To vypovídá o dobré vzájemné komunikaci, kdy učitelé rozvíjí jejich myšlení, aktivně podporují jejich zájem o probíranou látku a učí žáky komunikačním dovednostem, které jsou nutné do dalšího života.

Na základě mých výsledků byly stanoveny následující návrhy pro praxi:

Profese sociálního pedagoga je velmi užitečná nejen pro žáky, ale i pro učitele. Určitě je to profese, která je nezbytná, protože sociální pedagog by se měl věnovat těm oblastem, které jsou ostatními odborníky opomíjeny, a tak řešit problémy, které nejsou řešeny. Dobré klima, které by bezpochyby odborně kvalifikovaný sociální pedagog vytvářel, by na škole přispělo ke vstřícným vztahům mezi všemi subjekty, které tvoří školní prostředí. Dále je velmi důležité komunikovat se žáky a rozvíjet jejich komunikační dovednosti, které jsou nezbytné pro pozitivní školní prostředí, které děti potřebují pro svůj zdravý vývoj a do budoucího života.

ZÁVĚR

Na závěr mé práce bych ráda zdůraznila důležitost komunikace, která nás provádí celým našim životem a díky ní můžeme vyjádřit své přání, myšlenky, názory nebo postoje. Komunikace ve školním prostředí není výjimkou, a proto je velmi důležité, aby komunikace správně fungovala, a měla tak pozitivní dopad nejen na žáky, ale i učitele a jejich vztah ke své profesi. Právě profese učitele nebo sociálního pedagoga patří k pomáhajícím profesím, které bývají velmi často postihovány syndromem vyhoření. Komunikace a mezilidské vztahy mají velký podíl na celkovou atmosféru nejen školy, ale v užším slova smyslu i třídního klimatu. Zdravé vztahy ve škole jsou důležité i pro zdravý vývoj dítěte a jeho budoucí život.

Další důležitou oblastí, kterou se zabývám je výchova a vzdělávání, která je primárně rozvíjena v rodině, ale velkou měrou právě i ve školním prostředí, kde dítě vyrůstá a formují se jeho postoje ke kolektivu, hodnotám, vzájemným vztahům a autoritám.

V teoretické části mé bakalářské práce jsem čerpala informace z odborné literatury. Mým záměrem bylo napsat ucelený pohled na sociální pedagogiku jako obor a metody, které využívá. Dále na výchovu v rodinném i školním prostředí, vzájemnou interakci mezi učitelem a žákem a v neposlední řadě již zmíněnou komunikaci. Správná rodinná výchova může probíhat pouze v harmonickém prostředí a s pevně stanovenými pravidly, které jsou přizpůsobeny individualitě dítěte. Škola a školní prostředí je druhým důležitým místem, kde probíhá výchova. Především v kolektivu se vytvářejí první vzájemné vztahy nejen mezi žáky navzájem, ale i mezi učiteli a žáky. Vzdělávání hraje ve školním prostředí další důležitou roli, která každého žáka připravuje na budoucí život a profesi. Klima školy a třídy je nezbytnou součástí pro vytváření harmonických a přátelských vztahů mezi všemi subjekty, které tvoří školní klima, a zároveň je nezbytnou součástí v předcházení patologických jevů, k nimž patří především šikana, alkohol, drogy a krádeže. V poslední části se zabývám komunikací a jejími překážkami, které způsobují špatné dorozumění.

V praktické části bylo mým cílem zjistit, zda žáci šestých a osmých tříd znají pojem sociální pedagog a zda by si takovou osobu přáli na své škole. K mému překvapení žáci znají pojem sociální pedagog a tuto profesi by na své škole chtěli, čímž byla potvrzena má první hypotéza. Myslím si, že je nezbytné, aby sociální pedagog byl na každé škole a svým odborným přístupem přispěl ke kvalitním vztahům ve školním prostředí, a tím předcházel

možným patologickým jevům. Jeho další důležitou rolí je navazovat přátelské vztahy se žáky, pomáhat jim řešit jejich problémy nebo alespoň navést na správnou cestu jak k vyřešení těchto problémů dojít. Další důležitou funkcí sociálního pedagoga je věnovat se problémům, které jsou ostatními odborníky opomíjeny. Druhým cílem mé výzkumné části bylo zjistit, zda komunikace mezi učiteli a žáky je empatická. Zde byla má hypotéza také potvrzena. Překvapující pro mě bylo, že žádné dítě v mém dotazníku neodpovědělo, že by komunikace na škole byla špatná. Naopak nejvíce odpovědí bylo, že je komunikace dobrá, což vypovídá o dobrých vztazích a přirozeném prostředí. Dále jsem zjistila, že učitelé během výuky vybízí žáky k dotazům, které jim ochotně vysvětlí. Takový průběh výuky rozhodně přispěje k motivaci žáků zajímat se o probíranou látku, a tím podněcovat jejich myšlení, názory a postoje k látce. Taková forma výuky je důležitá proto, aby se žáci učili nemít ostych veřejně vystoupit a ptát se na to, co je zajímavé. Myslím si, že pro žáky je důležité, aby škola a učitelé vytvářeli větší prostor pro komunikaci, díky níž se učitel více dozví o názorech a pocitech žáka a naopak žák bude mít pocit, že se učitel o něj zajímá a naslouchá mu.

Na závěr si dovoluujeme říci, že profese pedagoga je velmi náročná a být neustále ve střehu, poslouchat názory žáků a řešit jejich problémy není jednoduché. Proto tato profese patří k nejméně častým, kdy dochází k syndromu vyhoření. Důležité je i nepodceňovat rodinnou výchovu, která dítěti předkládá vzory, které si nese nejen do školního prostředí, ale do celého života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANDERSON, Jean; FISCHGRUND, Susan a LOBASCHER, Mary. *Dobrý start do školy: jak můžete připravit vašemu dítěti dobrý vstup do školy*. 1. vyd. Praha: Portál, 1993, 115 s. ISBN 80-85282-66-6.
- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. 3.vyd. Univerzita Komenského Bratislava FU, 2008, 223 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika*. 1.vyd. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, 168 s. ISBN 80-10-00485-5.
- BAKOŠOVÁ, Zlatica a kol. *Teórie sociálnej pedagogiky. Edukačné, sociálne a komunikačné aspekty*. Bratislava 182 s. ISBN 978-80-970675-0-2.
- ČERNÝ, Vojtěch. *Řeč těla: [neverbální komunikace pro obchodníky i běžný život]*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, x, 254 s. ISBN 978-80-251-1658-6.2011.
- ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-7178-463-x.
- DEKAN, Ján. *Pedagogická komunikácia v teórii a v praxi*. Nitra: Vysoká škola pedagogická, 1995, 103 s. ISBN 80-88738-99-7
- EVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1.vyd. Praha: Grada, 2001, 420 s. ISBN 80-7169-988-8.
- GAVORA, Peter. *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1988, 248 s.
- GAVORA, Peter. *Učiteľ a žiaci v komunikácii*. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, 197 s. ISBN 978-80-223-2327-7.
- GILLERNOVÁ, Ilona a KREJČOVÁ, Lenka. *Sociální dovednosti ve škole*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 247 s. ISBN 978-80-247-3472-9.
- HRONCOVÁ, Jolana; EMMEROVÁ, Ingrid a kol. *Sociálna pedagogika - vývoj a súčasný stav*. Vyd. Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici 2009. 276 s. ISBN 978-80-8083-819-5.
- KANTOVÁ, Anna. *Učitel a žák*. Velké Meziříčí: A. Šašek, 1947, 46 s.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1988, 235 s.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 3.vyd. Praha: Portál, 2008, 155 s. ISBN 978-80-7367-434-2.

LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Brno: IMS, 2011, 211 s. ISBN 978-80-87182-19-2.

LACA, Slavomír. *Výchova - rodina - hodnoty*. Brno: IMS Press, 2013, 207 s. ISBN 978-80-87182-32-1.

LACA, Slavomír; LACA, Peter. *Úvod do sociálnej pedagogiky*. 1. vyd. Tlačiareň svidnická, s.r.o., 2013, 50-52 s. ISBN 978-80-89392-56-8.

LACA, Slavomír; PASTERŇÁKOVÁ, Lenka. *Komunikácia vo svete edukácie*. Brno: IMS, 2012, 184 s. ISBN 978-80-87182-19-2.

LANGER, Stanislav. *Modely a klíče pro psychologickou diagnostiku žáků: výběr z původní publikace Modely pro psychologickou diagnostiku a výchovu žáků*. 1.vyd. Hradec Králové: Kotva, 2006, 215 s. ISBN 80-902210-5-x.

LINHARTOVÁ, Dana. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd., nezměn. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008, 257 s. ISBN 978-80-7375-222-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, 335 s., front 13.

MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací: [praktická příručka pro učitele]*. 1.vyd. Praha: Portál, 2012, 135 s. ISBN 978-80-262-0198-4.17.

PAVLOVSKÁ, Marie. *Komunikace, týmová spolupráce a řešení problémových situací ve škole: výchozí teorie k závěrečným pracím frekventantů kursu, záznam realizovaných cvičení pro rozvoj komunikace a řešení problémových situací ve škole*. Brno: MSD, 2004, 144 s. ISBN 80-86633-24-1.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1.vyd. Praha: Grada, 2012, 203 s. ISBN 978-80-247-3470-5. 12.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009, 481 s. ISBN 978-80-7367-503-5.

PRŮCHA, Jan. *Přehled do pedagogiky: Úvod do studia oboru*. 3., aktual.vyd. Praha: Portál, 2009, 271 s. ISBN 80-7178-944-5.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, 248 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

SVATOŠ, Tomáš. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: [ukázky teorie a náměty pro praktický nácvik]*. 3.vyd., upr. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 175 s. ISBN 80-7041-604-1.

VÍZDAL, František. *Základy psychologie*. Brno: IMS, 2009, 146 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

KOHOUTEK, Rudolf. Typy osobnosti. <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/typy-osobnosti-ucitelu> [online]. [cit. 2013-08-22].

<https://managementmania.com/cs/zakladni-model-socialni-komunikace>. [on line]. [cit. 2013-09-28].

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1.....	45
Graf č. 2.....	46
Graf č. 3.....	46
Graf č. 4.....	47
Graf č. 5.....	48
Graf č. 6.....	48
Graf č. 7.....	49
Graf č. 8.....	50
Graf č. 9.....	50
Graf č. 10.....	51
Graf č. 11.....	52
Graf č. 12.....	52
Graf č. 13.....	53

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Irena Černá a studuji na UTB IMS Brno. Dovoluji si Vás požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který poslouží pouze pro zpracování mé bakalářské práce s názvem „Sociální komunikace jako metoda sociální pedagogiky ve školním prostředí.“ Dotazník bude rozdaný žákům 6. a 8. tříd. Žáci budou předem seznámeni s textem, tak aby všemu správně porozuměli. **Vaši odpověď prosím zakroužkujte.** Dotazník bude **anonymní**, a proto Vás prosím o pravdivé vyplnění.

Předem Vám děkuji za Váš strávený čas při vyplňování tohoto dotazníku.

Irena Černá

1. Jaké je tvoje pohlaví?

- holka
- kluk

2. Kolik je ti roků?

- 12 let
- 13 let
- 14 let
- 15 let

3. Do které chodíš třídy?

- 6. třída
- 8. třída

4. Slyšeli jste už někdy pojem sociální pedagog?

- ano, už jsem tento pojem slyšel/a
- ne, tento pojem slyším poprvé

5. Myslíš si, že sociální pedagog je spíše osoba

- která pomáhá dospělým lidem v kritických životní situací?
- která pomáhá žákům ve škole s jejich výchovnými a sociálními problémy?
- která se zaměřuje na patologické jevy ve škole (agresivita, šikana, závislosti – kouření, alkohol)?

6. Jaké vlastnosti by podle tebe měl mít sociální pedagog?

- mlčenlivost – nechat si důvěrné informace jen pro sebe
- citlivý přístup při řešení problému
- komunikační dovednosti

7. Myslíš si, že by takový člověk měl být na vaší škole?

- ano
- ne
- nevím

8. Jaká je komunikace mezi tebou a tvými učiteli?

- dobrá
- neutrální
- špatná

9. Které vlastnosti učitele jsou podle tebe nejdůležitější?

- přátelský a chápavý
- přísný, ale spravedlivý
- inteligentní a trpělivý

10. Jak probíhá komunikace ve výuce?

- učitel pouze celou hodinu přednáší látku a na nic se nás neptá
- učitel nás vybízí k dotazům, které ochotně zodpovídá
- učitel nám většinou zadá samostatnou práci

11. Když máš problémy s učením, svěříš se učitelce/ovi?

- většinou ano
- spíše ne
- nikomu nic neřeknu

12. Všimne si učitel/ka, když jsi smutný, nebo máš nějaké problémy (s učením, s kamarády nebo s rodiči)?

- ano vždycky
- většinou si mě nevšímá
- nikdy se mě nezeptal co mi je

13. Zajímá se učitel/ka o tvé mimoškolní aktivity?

- ano
- spíš ne
- nikdy

14. Chodíš rád/a do své školy?

- ano
- ne
- někdy

Děkuji za spolupráci.